

genija

HERSNIK
TESTAMENT

TESTAMENT

 e-knjiga.si

Genija d.o.o.
1000 Ljubljana, Litijska cesta 12/a
Telefon: 051 415 616
Splet: www.genija.com
E-pošta: info@genija.com

Janko Kersnik
Testament

Za založbo: Blanka Jarni
Računalniška postavitvev: Dubravko Gecan

©Genija, d.o.o.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

821.163.6-32(0.034.2)

KERSNIK, Janko, 1852-1897
Testament [Elektronski vir] / Janko Kersnik. - El. knjiga. -
Ljubljana : Genija, 2012

Način dostopa (URL): www.e-knjiga.si

ISBN 978-961-280-079-6 (ePub)
ISBN 978-961-280-080-2 (mobi)
261500672

Janko Kersnik

Testament

2012

Tudi za brezplačne knjige veljajo avtorske pravice.

Vsa besedila na portalu e-knjiga.si so objavljena z dovoljenjem avtorjev, oz. lastnikov avtorskih pravic.* Pridobljena dovoljenja veljajo izključno za objavo in distribucijo na portalu e-knjiga.si. Ni dovoljen prenos e-knjig, besedil ali slikovnega materiala na druge spletne naslove, reproduciranje, distribuiranje, javna priobčitev, predelava ali druga uporaba v kakršnemkoli obsegu ali postopku.

Za osebno uporabo naše e-knjige lahko uporabljate neomejeno. Namesto nepooblaščenega razmnoževanja datotek vas prosimo, da vsako novo kopijo prenesete ali delite neposredno s našega portala. Na ta način boste prispevali k nadaljnjemu razvoju spletne knjižnice e-knjiga.si.

**za besedila, ki so v javni lasti dovoljenja za objavo niso potrebna. Javna last je oznaka za vsak izdelek, za katerega nihče ne uveljavlja lastniških pravic. Še vedno veljajo pravice za grafično podobo in računalniško postavitev knjig objavljenih na portalu e-knjiga.si*

I

Ob vaški cesarski cesti, ki teče iz Ljubljane proti Celju, stoji v majhni vasi že blizu kranjsko-štajerske meje velika dvonadstropna hiša, v katero se menda oko vsakega potovalca, ki prihaja mimo, ozira z nekakim začudenjem, češ kaj hoče ta obširna stavba v samotni, divji dolini? Dandanes poslopje tudi v istini nima nobenega pomena na tem mestu. Ves promet se je preselil na železno cesto v savski dolini, in ko bi vsako leto proti jeseni ne prihajalo po stari cesti nekoliko vojaških čet, ki menjavajo garnizije svoje, ne vedeli bi ljudje, čemu je cesta ostala še državna. Domače industrije ali razširjenih obrtov, ki bi potrebovali večjih prometnih sredstev, tukaj ni in visoko gorovje, ki spremlja cesto ob obeh straneh, priča s svojim sivim skalnatim pobočjem, da je zadnji važni del premoženja prebivalcev te doline, gozd in les, že romal iz nje. Pol streljaja od ceste teče v eni vrsti z njo majhen potok, ob suši neznamen in komaj tolik, da premiče tu in tam na primernem mestu eno ali dve mlinski kolesi, ob deževju pa silni hudournik, ki pustoši vso dolino, z gorovja in z nižjih brd pa splavlja zadnje ostanke rodovitne zemlje.

S prometom in z lesom je izginilo tudi blagostanje prebivalstva ob cesti; koder se stavi nova hiša, vedno je le borna koč,

in malo je boljših izjem med njimi; stare stavbe pa so ali bodo v malo letih le razvaline, tožne priče vedno veljavnega zakona, da se mora mali klanjati velikašu, da mali lokalni ali zasebni interes izginja pod velikim, splošnim interesom.

Ono poslopje, o katerem smo zgoraj izpregovorili, je taka priča. V dve nadstropji je zidano in z opeko krito. A danes na slemenu ni več robnikov, pod kapom je odpadel ves omet in široke vlažne lise, ki se kažejo na čelu in nad oboki, pričajo jasno, da sedanjemu gospodarju ni moči ali ni več za to, primerno vzdrževati poslopje. V drugem nadstropju so okna večinoma pobita in leseni okviri so trohli; tam gori očitno nihče ne stanuje; v prvem pa je videti nekoliko novih popravil, toda vse le tako surovo, slabo tesano ali na debelo ometano, da mora vsakdo soditi, da se je zgodilo le, ker je bila skrajna sila in potreba, in da se je žrtvovalo le, kar najmanj je bilo moči.

Na dvorišču pred hišo stojita dve lipi, v sredi med njima pa kamnita miza, nagnjena na stran, tako da ni moči kozarca postaviti nanjo, da ne bi zdrknil na tla. Lipi sta stari in ravni, in ko bi ne bili tako neusmiljeno obsekani, da sta slični cvetno-nedeljskima butarama, delali bi krasno senco. Pa saj ni nikogar, da bi se senčil pod njima. Celo trudni popotnik, ki pride mimo, krene dalje; kraj je prepust in presamoten in celo gosta, temno zelena trava, krijoča široko, do ceste segajoče dvorišče, in ki raste rada na starem tlaku, katerega je ugladila in potem zapustila človeška noga, privabiti ne more nikogar, da bi zleknil na nji trudne ude.

Tako je dandanes!

Pred štiridesetimi leti pa je bilo drugače. Stransko gorovje po vsej dolini je bilo temno zaraščeno s smreko in borovjem, potok Radomlja je enakomerneje tekal po globoki strugi, ki mu ni dala duška ven na zeleno trato, po veliki cesti pa se je čulo dan na dan,

uro za uro ropotanje težkih tovornih voz, kričanje voznikov in veseli glas roga, katerega rdeče opravljeni postiljon ni dal od ust, češ: »Pošta je prva, ogni se s tira!«

Pa tudi poslopje, o katerem smo gori pripovedovali, in lipi pred njim, dvorišče in vse okrog, vse je kazalo drugo lice. Tedaj je bila tu velika krčma, kjer so zlasti tržaški vozniki radi nočevali. Hiša sama je bila v najboljšem stanju, na desni in levi širnega dvorišča so se raztezali prostorni hlevi, spodaj ob cesti pa lepo ograjen vrt; pod košatima lipama pred hišo okrog široke kamnite mize pa so sedeli ob vročih poletnih dnevih vozniki, potniki in trgovci ter krepčali se pri dobri kapljici, ki jo je točil bogati, vsem voznikom od Trsta do Dunaja najbolj poznani in od vseh čislani krčmar Topolščak. Vedeli so, da je tam vse dobro spravljeno, ljudje in živina, in da tudi končni račun ni prehud. Gospodar sam je imel okoli petdeset let, bil je širokopleč, srednje, skoraj bolj majhne postave, okroglega, rdečeličnega obraza, vedno do čistega obrit, opravljen napol gosposko, napol kmetsko, in v vsem svojem ravnanju gibčen in uren kakor mladenič dvajsetih let.

Miklavž Topolščak ali »gospod Topolščak«, kakor so ga nazivali vsi tujci in tudi gospoda iz bližnjih uradov, dasiravno so ga domači kmetje, ki so ga poznali od malih nog, vedno le tikali, bil je vdovec. V mladih letih je bil prehodil nekoliko sveta, priučil se nemščini in laščini za silo, po očetovi smrti prevzel domače posestvo, oženil se in po svoji pridnosti in sreči postal kmalu eden najimovitejših posestnikov okraja svojega. Od otrok ostal mu je edini sin, drugi trije so bili pomrli in pred malo leti še žena. Odslej mu je pomagala sestra, tudi že priletna, pri gospodinjstvu, sin Andrej pa je obiskoval že višje šole v Ljubljani.

Bilo je lepega poletnega popoldne, ko je zadonel od zahodne strani doline, po kateri se vije velika cesta mimo Topolščaka, tenki

glas poštnega roga, naznanjujoč ob tem nenavadnem času, da se bliža poseben voz ali »extra pošta«, kakor so dejali domačini. Krčmar Topolščak je bil tega glasu vedno vesel, kajti znal je, da od potnikov, ki se poslužujejo tega pomočka, tudi zanj odpade kaj več, in zato je tudi danes pritekel na dvorišče in čakal pod lipama, kaj mu pripelje naznanjeni voz.

Bil je že doli pod klancem, preko katerega ni mogoče drugače nego korakoma.

»Bode pa že spet kaj – zate, Miklavž!« ogласi se eden izza mize, kjer so sedeli trije pivci, očitno domačini. Govornik je bil majhen, suh možič, zarjavelega, skoraj črnkastega obraza in že postaren, a izpod košatih obrvi mu je zrlo dvoje majhnih svetlih oči tako živo in zvito tja v beli svet, da sta dajali neznatni osebi lastnika svojega nekaj čisto posebnega.

»Ej, Tomaž, saj tudi tebi časih kaj pripade!« zavrnil je krčmar malo porogljivo. »Kako pa je bilo tedaj, ko si onemu pozabljivemu Francozu toliko časa roko pod nos molil, da si imel kmalu več v mošnji nego on.«

»Tebi pa ni treba rok moliti, Miklavž; ti kar pišeš, prijatelj, pišeš s kredo na mizo, pa ti lete dvajsetice nanjo, in še mar ti ni, se li Francoz ali Tržačan ali najsi bo, kdor hoče, kisko drži ali ne! No, le čakaj, Topolščak! V nekaj letih, pravijo, bo železna cesta tam doli za Savo gotova, potem boš pa vesel, če bo Piškurjev Janika vsake kvatre dal pri tebi za polič tepkovca.«

»Ti boš pa hodil za bobom kakor kobila za deteljo!« zagodrnjal je krčmar malo nejevoljno. Opomin na železno cesto mu ni bil prijeten.

Vtem je že pridrdral težki poštni voz, katerega so vlekli štiri konji; prvi par je vodil jahač, ki je sedel na vajetnem konju,

drugega pa postiljon z visokega sedeža; le-ta je že od daleč migal z bičem v znamenje, da se voz tu ustavi.

Topolščak je hitel k vratom, da pomaga prišlecem izstopiti; a poštni spremljevalec, ki je sedel v vozu, mignil mu je, naj počaka.

»Bolnika imamo, ne vem, kaj bo z njim!« je pristavil. Krčmar pokliče sestro Uršo in tudi Tomaž, ki je doslej le radovedno gledal semkaj izpod lipe, pridružil se je onim.

Vzdignili so iz voza postarnega, bledega gospoda in ga odnesli v vežo. Bolnik je bil tako slaboten, da ni mogel stati niti sam sedeti ter je venomer pokašljeval in tiščal robec na usta. Rdeče lise na robcu so pričale, da se mu je bila ulila kri.

»Po gospoda pošljimo, po gospoda – umrl bo!« stokala je Urša.

»Molči, molči,« zavrnil je Topolščak, »počakaj, ga bo li hotel – gospoda, ali ne!«

Hotel je še nekaj pristaviti, toda pogled na prestrašeno lice tujčevu mu je vdal misel, da oni morda ume slovensko. In ni se bil zmotil.

»Po zdravnika pošljite,« šepnil je le-ta siloma, »in postelj – postelj mi pripravite!«

Po zdravnika poslati ni bila tako majhna stvar. Na Vranskem in na Prevojah – povsod je stanoval po eden, toda na obe strani je bilo z vozom skoro poldrugo uro. Pa Topolščak ni dolgo premišljeval. Z vranskim padarjem – kakor so ga imenovali po dolini – bila sta prijatelja; poslal je takoj hlapca z urnim konjičem tja.

Vtem pa so bolnika spravili v čedno sobo v drugem nadstropju in postiljon je prinesel več težkih kovčkov za njim. Tomaž mu je pomagal.

»Brez groša pa ni ta dedec,« šepnil je na stopnicah, »ker vozi toliko s seboj; pa še tako težko je vse, tako polno; od kod pa je?«

»Vrag ga vedi!« sopihal je postiljon. »V Ljubljani je bil še zdrav, tudi v Podpeči je še jel in pil, a tu v Grabnu mu je zdajci jelo slabo prihajati. Mislili smo, da bo v vozu umrl.«

Bolnik je navzlic svoji slabosti skrbno pazil, da mu prineso vso prtljago v sobo. Potem pa je želel, naj ga puste v miru; samo eden naj pri njem ostane. Čutil se je nekoliko krepkejšega.

Krčmar je ukazal sestri Urši, naj pazi na tujca, sam pa je odšel k poštnim ljudem, ki so se po kratkem počitku odpravljali nazaj v Ljubljano.

Na spodnjih stopnicah je stal Tomaž.

»Ti – Miklavž! S tem tam gori ne bo nič! Deset padarjev in pa še Ostriženec povrhu – mu ne pomaga!« dejal je potihoma.

Topolščak je potegnil dvakrat zaporedoma rame kvišku.

»Pa veliko ima s seboj! To so težki kovčki!«

Krčmar je odgovoril z ramami, kakor prej, potem pa pristavil: »Pojdi, pojdi v hlev, pa poglej malo po živini, dokler se hlapec ne vrne!«

Omahnetov Tomaž – to je bil njegov priimek – stisnil je oči za trenutek in iz njegovega grla se je čulo nekaj kakor zatrt kašelj, a obrnil se je in odšel v hlev. Bil je to bližnji sosed Topolščakov, stanujoč v napol podrti koči pod klancem. Drugega posestva ni imel, zaslužil si je pa živež in časih tudi še kaj več, s tem da je pri Topolščaku, kadar je bil večji promet, opravljal službo drugega hlapca, točaja ali sploh, kar je bilo treba. Zaslužek njegov pa je vedno ostal tudi pri Topolščaku, kajti Tomaž ni mogel videti ali čutiti kaj okroglega v žepu, nego je spotoma vse zapil tam, kjer se mu je dalo. Ljudje so o njem časih čudno govorili ter pripovedovali, da je še staremu Topolščaku, Miklavževemu očetu, pomagal ubežne Francoze moriti, in kako je bil komaj ušel, da ga niso z drugimi vred ustrelili tam za Sv. Krištofa zidom pred Ljubljano.

Tomaž sam pa o onih časih ni rad kaj zininil. Proti noči se je pripeljal zdravnik z Vranskega. Mali okroglolični in trebušni možič se je malo dalje mudil pri bolniku, kakor je bila sicer pri drugih njegova navada, ukazal pokladati mu mokre rute na glavo in dal mu nekoliko kapljic črne tekočine, katero je bil prinesel s seboj. Bolniku je bilo nekoliko odleglo in hotel je zaspati. Doktor pa je obljubil, da se drugi dan zopet vrne.

Ostal je še pozno v noč v krčmi, odhajaje pa omenil, kar je bil že stokrat ponovil: »Slab je, slab, pa mi ga spravimo na noge!«

Kmalu po polnoči je prišla Urša klicat gospodarja, ki je po odhodu gostov legel spat. Tujec se je bil zbudil in jel vnovič kri bljuvati. Topolščak in njegova sestra sta ravnala, kakor je bil zdravnik ukazal za take slučaje, in bolniku je vnovič odleglo, da je zaspal; sedaj je Miklavž ostal pri njem ter poslal sestro spat.

Ta se je v malo trenutkih vrnila in stoječa med vrati migala bratu, naj pride k nji; bila je vsa zasopena in tresla se je kakor trepetlika v vetru. Bolnik je zopet dremal.

»Kaj ti je?« vpraša krčmar malo nejevoljno ter stopi k vratom.

»Spomin, Miklavž, spomin je bil to! Umrl bo, umrl!«

»Beži, beži, šalobarda! Kaj pa si videla?«

»Ko sem šla po stopnicah dol, smuknilo je nekaj velikega, črnega pred menoj čez stopnice – človek ni mogel biti, ker je bilo to tako naglo in tako tiho; svetilka mi je padla iz rok in ne vem, kako sem se vrnila!«

»So li hišna vrata zaklenjena?«

»Če jih nisi ti zaprl, gotovo niso.«

»Ej, vrag, pa že blodi kdo tu okoli!«

Rekši, je užgal gospodar drugo svetilnico ter šel po hiši gledat, je li vse zaklenjeno in zaprto. Duri v veži so bile sicer priprte, a zapah je bil odrinjen. Krčmar je svetil po vseh kotih, celo dol v

klet, potem pa porinil velik zapah za vežna vrata in se vrnil gor k bolniku. Akoravno je bil pogumen mož, brez vraž in enakega strahu, vendar mu je bilo nekako neprijetno pri srcu, ko je gledal in stikal po temnih kotih in mu je razgreta domišljavost vzbujala razne misli. Vrhu tega mu bolni tujec in njegovi težki kovčki niso hoteli iz glave.

Poslal je vnovič sestro stran in sam sedel k bolnikovi postelji.

»Pošljimo po gospoda!« šepnila je Urša še enkrat pred vrati.

»Ej, saj je dejal doktor, da se ni bati! Kdo ga bo sedaj budil in trudil? Jutri pa se lahko zgodi, če bo temu prav!« odgovoril je brat.

Krčmar je ostal sam pri tujcu. Akoravno je bil truden, vendar ga spanec ni mogel premotiti. Nekaj čudnega, nenavadnega mu je vrelo po glavi. On je bil pošten in vesten mož in zaradi tega čislán od vseh, čeravno ni mogel prikriti neke odurnosti ali surovosti, ki se je kazala zlasti, kadar ga je kdo izmed podložnih ali sovrstnikov ujezil. Bil je tudi, kakor so dejali sosedje in z njimi ves Graben, to je, vse občine po dolini, bogat in dolžnikov svojih ni neusmiljeno terjál ali morda celo rubil. V istini pa Miklavž Topolščak ni bil več tako premožen, ko pred malo leti ali vsaj, kakor so mislili drugi ljudje. Zakopal je bil nekoliko tisočakov, ko ga je bil nedavno pregovoril inženir, ki je nadzoroval pripravljanje hrastovih blazin, katere so rabili za železnico ob Savi, in tesali po gozdih krog Trojan in onkraj Učaka, da sta jela v bregu ob Radomlji kopati rudo – svinec, kakor je trdil inženir. Izkopali so nekaj podobnega, toda ker je le veljalo in veljalo, spečalo se pa ni ničesar, ustavila sta naposled delo in Topolščak je bil ob svoj denar. Ljudje so mnogo govorili o tem, toda pravega ni nihče znal, in Miklavž sam tudi ni črhnil besede, da je s to špekulacijo zapravil mnogo, mnogo prihranjenega denarja. Sedaj je bilo treba hraniti, zlasti ko je sin Andrej, učeč se v Ljubljani, tudi več potreboval in

ko je moral stari misliti, kaj bo dalje s sinom. Dvojil sicer ni, da bo Andrej – gospod, kakor si ga je mislil vedno, namreč duhovni gospod, a tudi takemu nasproti v svoji prirojeni oholosti ni hotel biti – premalo, preubožen. Pa pri vsej varčnosti vendar ni mogel prav kvišku.

Danes pa mu je nekaj čudnega zvenelo po ušesih. Ta bolni gospod, pri katerega ležišču je že stala smrt, in pa njegovi težki kovčki, o katerih je bil izpregovoril prej Tomaž! Kdo je ta mož, od kod je, kdo ga pozna? Nihče, tukaj gotovo nihče, in tudi poštni ljudje ga niso poznali! Ko bi umrl, tukaj pri njem umrl, sedaj – ponoči, ko nihče ne ve o njem, o kovčkih njegovih, o njegovem bogastvu, katero vozi gotovo s seboj?

Mraz je stresel Topolščaka, akoravno je bilo vlažno, gorko v sobi, in tudi južni veter, ki je pihljal skozi odprto okno, ni dajal nobenega hladu.

Čez nekoliko časa se je tujec prebudil; zahteval je mrzle vode, potem pa dolgo časa molčeč zrl v svojega varuha, ki mu je prigo-varjal, naj poskuša zopet zaspati.

»Sedite bliže k meni,« šepetal je oni, »jaz ne morem glasneje govoriti.«

Krčmar je ubogal.

»Jaz mislim, da ste pošten mož!« nadaljeval je bolnik in njegovo žareče oko se je s čudno silo uprlo v Miklavža, ki je mirno prebil ta pogled.

»Dajte mi oni mali zaboj, z železnim okovom!« velel je oni in segel po ključih, ki so ležali na mizici poleg vzglavja ter jih dal krčmarju.

»Odprite!«

Bolnik je segel sam v skrinjico in izvlekel neznamenit ovitek iz nje.

»Jaz ne vem, kaj bo z menoj! Pa to je moj testament. Hranite ga, in ko bi jaz umrl – morda še ne bom nocoj – pa tako čudno mi je – izročite ga takoj sodišču. To pa, kar je denarja v skrinjici – to je vse vaše, za vaš trud.«

Topolščaku je kri silila v glavo; skrinjica je bila težka, silo težka in vedel ni, kaj bi odgovoril.

»Saj ne boste umrli,« dejal je naposled glasno.

Bolnika je posilil zopet hud kašelj.

»Ali imate duhovnika blizu?«

»Eno uro daleč, ali naj pošljem ponj?«

Tujec je ležal nekoliko trenutkov molčeč in zrl srpo v zrak.

»Sedaj mi je zopet bolje! Jutri, jutri, če bo treba!« šepetal je potem.

Dolgo časa je bilo vse tiho v sobi, samo glas tujčeve ure, ki je ležala na mizici, in pa cvrčanje murnov zunaj na polju, katero je nosil lahek veter v sobo, zvenelo je Miklavžu na uho.

Čez nekoliko časa je bolnik vnovič mignil krčmarju, naj prisede bliže.

»Ali poznate vi Brnotove v Št. Gotardu!« vprašal je s srpim pogledom.

»Kaj bi ne? Saj smo si še malo v sorodu!« vzkliknil je Topolščak.

»Ali nimajo tam male rejenke, šestnajst let stare?«

»Metko!« pristavil je oni.

»Imajo Metko – ki so jo iz Trsta prinesli!«

»Seveda!«

»Jaz sem njen oče!« dejal je tujec.

Miklavž ni vedel, kaj bi zinil, tako ga je vse iznenadilo.

»In testament?« vzklikne čez nekoliko trenutkov skoraj nehote.

»Ona je dedič moj. Jaz imam več posestev v Primorju in vse, vse je njeno! Ali ne morete ponjo poslati? Jaz bi tako rad –«

Zdajci se ulije tujcu zopet kri iz grla. Miklavž se prestraši, skoči po kozarec vode ter privzdigne bolnika.

A sedaj je bila vsa pomoč zaman. Čez malo hipov je bil tujec mrtev in oni ga prestrašen izpusti iz rok, da omahne na blazino.

Krčmar je obstal pred posteljo. Slabe živce je imel in sedaj so mu tudi že druge misli šinile v glavo. Pretipal je še enkrat mrtveca po prstih in rokah in se prepričal, da mu žila ne utriplje več. Nato ga je lepo zagrnil. Potem je vzel skrinjico, ki jo je bil malo prej kraj postelje postavil in jo odprl. V lepih zavitkih je bilo tu zlato, samo zlato in poleg več bankovcev. Vse to je bilo njegovo, saj mu je vse tujec sam volil. Utegnil ni, da bi štel denar – nego spravil je vse v širok robec – nekoliko zlata pa je vendar pustil v skrinjici, češ to bodo preiskovali, in če jim tudi tisočkrat povem, da je tujec to meni dal, vendar mi ne bodo verjeli.

»A – testament, kaj pa ta testament!«

S tem vprašanjem na ustnih obstal je zdajci Miklavž sredi sobe. Premišljal pa ni dolgo, ampak zasvit v njegovih sivih očeh je pričal, da se je odločil.

Vzel je s stola eno tujčevih sukenj in zavitek, v katerem je bila izročena mu oporoka, vtaknil v širok stranski žep. Nato je odnesel robec z denarjem tiho na drugo stran hiše, kjer je imel svojo sobo, in ga spravil v skrinjo. Vrnivši se, povezal je suknjo, v katero je bil vtaknil oni zavitek, s tenkim konopcem, potem sezul čevlje, vzel luč in šel tiho, kakor mu je bilo moči, pod streho. Vrat ni zaprl za sabo, ker se je bal, da bi preveč vreščale, in tako je storil tudi pri podstrešnih durih. Gori si ni mislil, da bi ga kdo čul, kajti vsi domači so spali pri tleh. V zadnjem koncu podstrešja je odmaknil velik prazen zaboj in pod njim privzdignil veliko ploščo opeke, s kakršno je bil sploh ves tlak tu gori pokrit. Odprl je tu širno in globoko luknjo, kamor je potisnil tujčevo suknjo z zavitkom vred,

ki ga mu je bil oni izročil. Nato je položil opeko nazaj na prejšnji prostor, porinil vrhu nje zaboj in hotel oditi. Toda v tem trenutku se mu je zdelo, kakor bi bil čul tih korak na stopnicah, ne bližajoč se, nego bežeč navzdol. Pogumen, kakor je bil vedno, plane k vratom. A doli je bilo že zopet vse tiho in mirno. »Podgane skačejo okoli!« šepnil je polglasno, potegnil duri za seboj in lezel tiho po stopnicah navzdol. Vrat zaklepati se mu ni zdelo potrebno.

Stopil je v mrtvečevo sobo, obul škornje, prižgal še eno luč in potem šel klicat sestro Uršo.

To je bil joj in jok, ko je ona s kravjo deklo vred – sama se je bala – prisopihala gor v sobo. Poklicali so tudi hlapca iz hleva ter deli gori v sobi vse v red, kolikor je bilo mogoče in navada ob takih slučajih.

Miklavž je rekel, da gre spat; ukazal je hlapcu, naj se pelje navsezgodaj v Št. Ožbolt k župniku naznanit tujčevo smrt, in potem se je zaprl v svojo sobo. A spati vendar ni mogel. Vzel je oni robec z denarjem in jel šteti in šteti. In čim dalje je štel, tem bolj so se mu tresle roke in šepetal je: »Oh – pa kaj bo še, kaj mora še biti.«

Urša in dekla sta molili pri mrtvecu. Enkrat se jima je zazdelo, da lazi nekaj nad njihovima glavama, gori pod streho sem ter tja, čuli sta nekako premikanje in silna groza se ju je polastila.

»Oh, le moli, moli!« ukazala je Urša. »Saj sem vedela – to je bil prej spomin – spomin – in po gospoda tudi nismo poslali!«

A kmalu je tudi pod streho vse potihnilo in skozi odprto okno je zadonel prvi klic kosov iz brinovega grmovja, rastočega po bližnjem bregu.

Na odprti vzhodni strani doline pa se je žarilo nebo.

II

Nekoliko dni pozneje je bil v Št. Gotardu letni sejem. Prijazna vas leži na visokem robu, kateri veže goro Učak s Čemšeniško planino ter odpada strmo na južni strani proti Mediji in Zagorju, na severu pa bolj polagoma v Babo, kakor se imenuje dolga soteska med Trojanami in Vranskim. Akoravno to selišče ni ob veliki prometni cesti, vendar so bili že od nekdanj tamošnji sejmi dobro obiskovani in zlasti kupčija s težkimi, koščenimi pogorskimi voli in s kozličji je bila od nekdanj živahna. Kupci so prihajali iz daljnih krajev in vse pogorje od Tuhinja dol do onkraj Save je pošiljalo tja svojo živino. Ni čuda, da je bil semanji dan tudi vsem domačim ljudem velik praznik.

Onkraj vasi, ob cesti proti Čemšeniku, stala je pritlična, a vendar obširno zidana hiša z lepim gospodarskim poslopjem in velikim sadnim vrtom objeta, katere zunanje lice je že pričalo, da biva v nji trden gospodar. Na semanji dan je bilo široko dvorišče polno raznih vozov in vsakovrstne živine; pod velikim, košatim brstovcem onkraj hleva pa je bila postavljena prostorna koliba za goste in pivce, katerim je ob takih prilikah točil Brnot – tako se je po domače reklo gospodarju – dobro štajersko vino. Stalne krčme tu ni bilo; samo ob semnjih ali ob »žeganju« je imel Brnot pravico točiti in tedaj je bilo vselej mnogo posla. Zaklal je po dve teleti in

po več koštrunov, pozimi pa toliko prašičev, ali na koncu je bilo vedno vsega premalo.

Tudi danes je bil prostor pretesen za živino in goste. Prva je tulila, mukala in meketala po dvoru in vrtu, drugi pa so se stiskali in vpili okoli surovo obtesanih sedežev in miz pod senčnatim brstovcem. Brnot, velik, širokopleč mož, star dobrih petdeset let, stal je pri sodu pod kolibo, žena njegova je ukazovala v kuhinji, od tam do kolibe in do drugih miz na vrtu so tekale z jedili po tri ali štiri dekleta, v hlevu pa sta dva hlapca z domačim sinom, s šepavim Gotardom, oskrbovala konje in urejala vozove po dvorišču. Starec se ni ganil izpod kolibe, a vendar je vse nadzoroval in sedaj zakričal tja na dvorišče, naj odmaknejo voz ali privežejo voliča, ki si je bil snel verigo, sedaj zopet kregal deklo, da ni pravega prinesla. Pri vsem tem pa je imel ves račun za vsakega gosta v glavi in nikomur ni bilo treba naštevati, kaj je pil ali jel; Brnot je to najbolje vedel in redkeje je bil slučaj, da bi bil kateri ugovarjal, ko mu je kratko in navadno s kakim dovtipom naznanil račun. Zato so pa ljudje tudi radi ostajali tu.

Bilo je že okoli poldne, ko se pripelje po cesti pod hišo na lahkem voziču, katerega je vlekla velika kobila, nov gost, Miklavž Topolščak. Vrgel je vajeti Gotardu.

»Kaj pa vi, stric?« nazival ga je le-ta.

»V semenj, kajpak!« odgovoril je oni.

»Pa bo prepozno!«

»Oh – še se kupi, še!« smejal se je Miklavž ter šel počasi proti kolibi pozdravit Brnota.

Oba moža sta si segla v roke in od vseh sosednjih miz so klicali prišleca, naj pride pit. Odzdravil je vsem, in da ni bil vajeen takih pozdravov, kajti izpiti je moral povsod, gotovo v malo trenutkih

ne bi bil stal več trdno. Pa njemu je bila to malenkost. Poklical je še bokal zase in sedel blizu Brnotovega soda.

Nekoliko znancev ga je takoj obsulo.

»Kaj pa je bilo vendar z onim tujcem, ki je umrl pri tebi?« vprašal ga je prvi in videti je bilo, da ima sleherni to vprašanje na jeziku.

»I, kaj, umrl je, ker živeti ni mogel!« zavrnil je s smehom Topolščak.

»Ste ga li že pokopali?« hitel je drugi.

»Predvčerajšnjim! Dobro zdravje, Brnot!«

Rekši, je nalil kozarec in ga s pestjo porinil na konec mize proti nazivanemu.

»Pravijo, da je imel veliko denarja!« omenil je zopet eden sosedov.

»Jaz ga nisem videl veliko. Sodišče je vse spravilo. Kar sobo so mi zaklenili in zapečatili, tisto, kjer je umrl, tako da sam ne morem vanjo. Pravijo, da bodo čakali dedičev, ki se imajo oglasiti.«

»No, Jurij, ali ne boš pil?«

Ogovorjeni, mlad kmet, segel je po kozarcu.

»Pa od kod je bil oni gospod?« silil je še eden radovednežev.

»Pravijo, da tam iz Trsta ali okolice, Bog si ga vedi, jaz si nisem zapomnil. Že še zvemo.«

»Aj, pa težak je bil, težak; to vam pravim!« oglesi se nekdo za Topolščakovim hrbtom. »Jaz sem mu nosil kovčke in skrinjice gor po stopnicah. Rajši nesem dve teleti obenem!«

»Ti si, Tomaž?« zinil je Miklavž malo osorno. »Potem bo pa dobro zate: le glej, da ti pošteno plačajo – kolikokrat si stopil po stopnicah. Pa kaj – te li še danes niso nabili tu v sejmu? Nisi li še nič mešetaril?«

Okoli stoječi so se grohotali. Tudi Omahnetov Tomaž je raztegnil ustni, pa iz njegovih majhnih, napol zakritih oči mu je šinil zloben pogled.

»Morda boš ti kaj kupoval, Miklavž, potem me vzemi za mešetarja; pa glej, da ne prideš prepozno!«

Topolščaka je nekaj neprijetno preletelo; rad bi se bil ozrl v onega ter mu ujel iz oči, kaj hoče s to govoricco, toda oni je stal tik za njim.

»Saj bo res semenj kmalu pri kraju,« zinil je potem, »pa jaz nisem mogel prej z doma.«

Pogovor se je zasuknil na ceno živine in drugega blaga, na letino in vreme in pivci so zapored odhajali ter novi prihajali.

Miklavž je bil slučajno nekoliko trenutkov sam.

Tu je prihitela vitka, morda šestnajst ali sedemnajstletna deklica mimo, stopila k staremu Brnotu in šepnila mu nekaj na uho.

»Takoj pridem,« dejal je oni, »pa ti ostani tukaj!«

»Ej, Metka,« oglasil se je Topolščak, »ali ne boš pila?«

»Dober dan, stric!«

Rekši, je poskusila vino.

»Dolgo vas ni bilo pri nas!«

»Dolgo, dolgo – pa vsak čas mine! Tudi dolg čas!«

»Seve – pri nas ga pa danes nič ni!« nasmeje se dekle.

»Nikoli, nikoli,« pritrdi Miklavž, »tudi pri nas ga ni! Pa bi prišla kdaj pogledat dol – k nam!«

»Zakaj ne? Oče vedno govore o tem, a kadar gredo – gredo vedno sami!«

»No, le čakaj – govoril bom z očetom!«

Vtem se je vrnil gospodar in deklica je odšla po svojih opravkih.

Miklavž je bil malo rdeč v lice in je izpil hitro svoj kozarec. Potem ga je vrtil nekoliko trenutkov med prsti, postavil ga trdo na mizo in se naglo obrnil k Brnotu.

»Janez,« dejal je, »kaj pa misliš z dekletom?«

»S katerim?«

»Z Metko.«

»Zakaj?«

»Omožiti jo boš moral!«

»Ej, pojdi, pojdi! Premlada je!«

»Kaj, premlada? Da le prestara ni!«

Ker že ni bilo mnogo gostov na vrtu, prisedel je Brnot k Topolščaku, in ta mu je napolnil kozarec.

»Jaz ti pravim, da ni premlada; omoži jo!«

Brnot je bil danes veliko skupil in zato jako dobre volje.

»Kam jo čem možiti? Svoje dote nima, tržaška rejenka je, kakor sam veš – jaz ji bom moral doto šteti. In bog ga vedi – kam pride?«

»Gotard bo pa doma!« omeni Miklavž.

»Seve, seve, ko bi bil za delo, za težko delo! Pa fant ne more s svojo šepavo nogo! Jaz pravim, da bi ga tu pustil – doma in izgovoril bi mu, da bo imel dovolj za živež in potrebo in svoj kot; ženiti pa se mu ni treba!«

»Kaj pa z Metko?« hitel je Topolščak.

»Njo bom pa tukaj omožil, na svojem domu, če dobim pameznega fanta. Pa sedaj je še premlada! In radi jo imamo!«

Rekši, je nalil edini kozarec, ki je stal med njima, in ga porinil pred Miklavža.

Ta ga je prijel in vrtil vnovič med prsti.

»Meni jo daj, Brnot,« vzklikne zdajci, »slabo ji ne bo!«

Janez Brnot, ki je bil sicer že mnogo pil danes, a vendar še prav trdno sedel za mizo, odprl je usta na široko in nekaj kakor – »k-a-aj?« zadonelo mu je iz grla.

»Tako je – Janez! Meni jo daj! Jaz potrebujem žene! Sam sem! Urša ne zmore vsega, ljudje me goljufajo – saj si pameten in veš, kako gre, kadar ni žene v hiši.«

V Brnotovi glavi se je čudno vrtelo. Na eni strani ta nenadna snubitev bogatega bratranca, ki je bila očitno sreča za rejenko; na drugi strani pa misel, ki se mu je bila že več let ukoreninila, namreč misel, da omoži Metko doma, sinu, šepavemu Gotardu, pa izgovori primeren živež in kot na očetovem domu – vse to si je nasprotovalo, zdaj ni vedel, kam bi se obrnil.

Topolščak je čutil, kaj se godi v onem.

»Svojemu sinu boš vendar privoščil dom?« dejal je polglasno. »In kaj, če je slab in šepav? Če ne more naložiti štirih mernikov pšenice ali prevaliti hrastovega hloda? Toliko mu boš pa vendar pustil, da bo plačal hlapce kakor ti? Jaz pa nečem ničesar – vedi, ničesar – še postelje, niti skrinje!«

»No, postelj in skrinjo bo Brnot tudi lahko dal!« deje oni.

»Vem, da jo lahko daš! Še dve ali deset, kakor hočeš! Pa to se le tako govori – brez zamere, Janez!«

»Pa ti bi lahko drugod pogledal!«

»Kaj pogledal? Kravo pogledaš in vola, kadar kupiš; žene ni treba, žena se potem sama stori.«

»To pa ti pravim, Topolščak, da je ne dobiš boljše od Metke, v vsem Grabnu ne, niti ne daleč naokoli.«

»Zato te vprašam, Janez! Ali hočeš?«

Oni se je ozrl tja po skoro praznem dvorišču, kjer je Gotard ravno v tem trenutku vprezal velikega, iskrega konja, ki ni hotel ubogati. A fant ga je s spretno roko potisnil k vozu, pripel komat ob ojnice in ga prepeljal nekoliko korakov naprej, šepav sin, a vendar pripraven in uren v vsem svojem ravnanju.

»Pa praviš, da ni za gospodarja! Le poglej ga!« rekel je Miklavž.

»No, dobro je, Topolščak! Tvoja naj velja!« pritrdil je Brnot.
»Pa ne mudi se ti vendar ne?«

»Čim prej, tem bolje!«

»Tudi tako je prav!«

Segla sta si preko mize v roke in Janez je natočil brž drugi bokal ter ga postavil mednju. Dogovarjala sta se še dolgo, in ko je Topolščak odhajal, iz Gotardovih rok vzel vajeti in s težkim bičem udaril po kobili, videlo se je, kako ga razvnemata vino in veselje, da mu gre vse tako po volji.

Z Metko pa niti govoril ni. –

Baš v istem času, ko je Miklavž snubil Brnotovo rejenko, trčil je Omahnetov Tomaž v majhni žganjariji na drugem koncu vasi ob velikega, krepkega moža, čigar belolični, inteligentni obraz je bil v čudnem nasprotju z razcapano ali le za silo zakrpano obleko, s katero je bil opravljen. V roki je držal dolgo drenovo palico kakor vsi mešetarji, in sicer tako, da mu je na gornjem koncu še za dobre tri prste molela iz pesti, ako jo je z napol raztegnjeno roko postavil predse.

»Joj, Klander, duša kosmata, kje se pa ti klatiš, da te človek ne vidi več na nobenem semnju, v nobeni krčmi?« vpil je Tomaž na ves glas.

»Danes me vidiš, prijatelj, in če si tega tako vesel, pa daj tule za malo žganega. Borovničevce se dobi – izvrsten borovničevce!«

Tomaž ni mogel prikriti veselja, da je dobil onega, in je tudi takoj naročil, kar je Klander svetoval. Temu se je ta nenadna Tomaževa prijaznost zdela malo sumljiva in sklenil je opazovati.

Razgovor jima je tekel o mešetariji in kupčiji in Klander je pripovedoval, da je bil nedavno po Ogrskem in Hrvatskem, da se pa tam ne da toliko prislužiti nego doma.

»Ti pač ti,« omenil je Tomaž, »ti lahko hodiš po svetu, ki znaš brati in pisati, pa mi smo doma priklenjeni.«

»Tudi s tem ni nič, Tomaž! Srečo mora imeti človek, srečo ti pravim, potem z vinarjem obogati, če je še tako neumen kakor – krompir!«

Klander bi morda ne bil končal svojega govora s tako čudno primero, toda v tem trenutku je bila dekla prinesla gostu pri sosednji mizi veliko skledo z dobro dišečimi ocvirki posutega krompirja in ta duh mu je vplival tudi na jezik.

Tomaž je to opazil.

»Ali bi jedel?« vpraša polglasno.

»Zakaj ne! Danes nisem ničesar zaslužil.

»O, jaz pač! Pa jejva!«

Klandru je bila Tomaževa radodarnost vedno bolj neumljiva, toda pil in jedel je z veseljem in z izvrstno slastjo.

Sobica je bila že skoro prazna, ko pokliče Tomaž še žganja. Oba moža sta bila že nekoliko pijana.

»Ej, Klander, skoro bi bil pozabil! Gledi, gledi, sinoči sem našel kos papirja tam doli ob cesti in nekaj je bilo pisanega gori. Škoda, da nimam papirja tu, doma sem ga pustil. Pa čakaj, samo nekaj čačk je bilo, blizu takole. Saj veš, da sem nekdej črke poznal, pa zdaj jih nič več ne zmagam.«

Rekoč, je izkušal z raztegnjenim kazalcem pisati po mizi.

»Vidiš, tako je postavljen en steber in gori na vrhu eden počez kakor križ v kozolcu – takole!«

»I, to je morda t, veliki, začetni T.«

»V začetku stoji pač, saj sem prav obrnil, ker je zadaj tista čačka, pika se ji menda pravi. Ej, jaz tudi nekaj poznam. Vidiš, za tem križem pa pride e, to dobro vem, ker je podoben čevljar-skemu krivcu, kateremu se ročaj navzgor zavije. To so rajnki

šentožboltski gospod pripovedovali in dobro je bilo, kajti še sedaj pomnim. Za tem nekaj okroglega, zavitega, kakor slepec, če ga čez sredo stisneš. To je pa s, ne li?»

»Seveda!«

»Potem pa spet takšen križ, ki ga ne poznam! Tako je.«

Rekši, je zopet vlekel s prstom po mizi.

»To je t, mali t,« deje oni, ki je bil tudi jako pozoren postal, kajti sodil je navzlic pijanosti svoji, da utegne sedaj uganiti, od kod ta radodarnost Tomaževa.

»Kaj pa bo to? To se pravi do sedaj test, kajne, test, in zatem pride zopet nekaj okroglega?«

»Morda o – potem je testo; morebiti je kaka baba, ki se je vozila po pošti, testo zavila v tisti papir,« zasmeje se Klander na ves glas.

A Tomaž je v tem trenutku stisnil jezik med zobe tako, da je nekoliko še ven pomolil, razširil je oči, in potem tanko med zobmi zabrlizgal.

»Kaj ti je, Tomaž? Kaj si uganil?«

A Tomaž je bil že zopet prejšnji.

»Spomnil sem se, da moram Topolščakovi Urši nekaj trakov kupiti. Naročila mi je.«

»Zakaj ni Miklavžu naročila?«

»Ne vem.«

Klander je spoznal, da se oni laže in da je v tistem pisanju zvedel ali uganil, česar je prej želel. Pa kaj bi bilo to? Zakaj bi tudi on, Klander, tega ne mogel uganiti? Vrh vsega pa je tukaj šlo gotovo za imenitno stvar. Praznih, umazanih papirjev tudi Tomaž ne bo ob cesti pobiral.

Vse to je brodiralo Klandru po glavi in silil je še nekoliko v onega, ali zama. Če je Klander govoril o papirju, odgovarjal je Tomaž o

Uršinih trakovih; če je oni zinil o pisanju, povedal je Tomaž nekaj o debelih Topolščakovih kravah. Naposled je pijanost premagala Klandra, glava mu je omahnila na mizo in zaspal je mirno.

Tomaža pa je bila tista nenadna rešitev pisane uganke popolnoma iztreznila. Plačal je in krenil proti domu; zunaj pa je že mrak legal na zemljo.

»To je nekaj posebnega – nekaj posebnega!« govoril je s seboj. »Da je testament, o tem ni dvojiti, pa kaj je notri, da ga Topolščak skriva? In pokazati ga ne smem nikomur! Da bi znal brati! Pa – počakajmo, videti hočemo, kaj bo Topolščak ukrenil. Oj, Miklavž – Miklavž!«

Mel si je roke ter urno stopal navzdol po klancu čez Učak. –

Isti večer je Brnot povedal svoji ženi, da snubi bratranec njujno rejenko. Po večerji pa je povedal oče Metki, da se bo možila. Vprašal je ni, ji je li prav tako ali ne; on je smatral stvar z njegovo besedo za dognano. Niti zapazil ni, kako je deklica prebledela in da se je s tresočo roko uprla ob klop pri peči. Noge so se ji šibile in beseda ji ni hotela iz ust.

»Kaj si se ustrašila, kaj?« vprašala je mati. »Spat pojdi, spat; pa vesela bodi, da se ti tako dobro ponuja!«

S polglasnim »lahko noč!« odšla je Metka in stara dva sta tudi legla spat.

Okoli polnoči pa je stala črna postava pod nizkim okencem v zadnjem koncu hiše, nema in nepremakljiva kakor steber, z okna pa se je čulo tiho ihtenje, bridek, zatrt jok.

»Ubil ga bom, ubil, če je tudi je stric moj – ta norec stari; kaj hoče s teboj?«

Tako se je rotil oni pod oknom.

»Oh Gotard, kako je meni hudo!« zajeknila je deklica.

In tako sta ostala še dolgo, dolgo; – vedela si nista pomoči, niti tolažbe. In pri vsej bolesti – kako sladko, kako krasno je bilo to, ko sta si mogla podati roke in časih kak tih poljub!

»Z materjo bom govoril!« rekel je Gotard.

»Oh – vse zaman!«

Ko je petelin zapel na skednju, nista bila še gotova, kaj jima je storiti.

Treba je poseči za celih petindvajset let nazaj.

Splošne razmere v dolini, kjer se vrše ravno povedani dogodki, bile so tedaj slične sedaj omenjenim; samo drugi ljudje so gospodarili tam. Topolščakovo domačijo je oskrboval Miklavžev oče, stari, osorni Ožbolt, in tudi po drugih kmetijah so orali, sejali in se potili predniki sedanjim ratarjem. Po veliki cesti pa so ravno tako venomer drdrali poštni vozovi in se pomikali težki parizarji s tržaškim blagom; promet se ne meni za nikogar; naj biva ob cesti ta ali ta, vsak mora z njim ali za njim; on ne hodi za ljudmi.

Pa še nekaj se v teku vseh petindvajsetih let ni bilo znatno izpremenilo. Tomaža Omahneta kočja doli pod klancem je bila skoro vedno enaka. Streha je kazala svoja rebra in trte, ki so še za silo držale gabrove prekle ob strešnicah, molele so s svojimi konci prav tako v zrak kakor danes; bog, da je prerastel mah trohnelo slamo in da je na severni strani natrst širila sočnato perje po goléh. Tudi gospodar Tomaž – tedaj morda štiridesetleten – ni kazal drugega lica nego danes, akoprav je bil čvrst in krepak. Že takrat je bil vdovec.

In vendar njegova kočja ni bila povsem taka kakor sedaj, ko zamazana, tu in tam pobita ali pa s starim papirjem zalepljena

okna tako čudno pričajo o svojem gospodarju. Tedaj so bila – zlasti v gorenjem koncu, snažna in svetla in spredaj so v čednih lončkih rasli košati žeravec (roženkravt) in temno rdeči nageljni; v tesnem vrtcu na južnem koncu kočje je bilo vse polno pisanega cvetja, in to, kakor belo posuta stezica, ki je vodila z bližnje ceste do kočinih vrat, svedočila je, da Omahnetov Tomaž ne prebiva sam pod to streho. Imel je pri sebi šestnajstletno hčerko Jerico – edinega otroka, ki mu je bil ostal iz kratkega zakona.

Kaj bi jo opisovali?

Kadar ob praznikih in nedeljah stoje fantje v gostih gručah nekoliko korakov pred velikimi cerkvenimi vrati in mimo njih hite s povešenimi očmi dekleta iz vse fare, pade marsikaka ostra, dovtipna beseda, ki se pa skoro nikdar ne tiče lepote tega ali onega lica, izvzemši da to samo ob sebi terja zlobno oceno; saj je vendar osebna lepota popolnoma relativna z ozirom na okus opazovalčev. Dvoje zrcal ne kaže istega lica in dvoje oces ne vidi enako. Kadar je bila Jerica mimo, ni bilo čuti opazk, ki bi kaj posebnega nameravale. Vedeli so vsi, da je »kajžarjeva«, pa četudi Omahneti niso imeli v posebnih čislih, vendar o hčeri ni zinil nihče zlobne besede. Dekle je bilo lepo.

»Kako gre!« šepnil je zdaj eden iz tolpe. »To je še otrok!« zavrnil je osorno Piškurjev Janika, ki je bil že tedaj glavni vodja vseh fantov iz Grabna, katerega besedi in pesti se je klanjal sleherni.

Bila je jesen, ko so v Grabnu praznovali cerkveno žeganje. Gori pri Topolščaku se je gnetlo vse polno pivcev pod košatima lipama, itak so bili zasedeni vsi spodnji prostori v hiši. Na bližnjem podu pa je plesala mladež po čudnih glasovih, katere sta dajala dva štajerska godca od svojih skromnih inštrumentov. Eden je tolkel z lesenimi kladivci po strunah, napetih preko široke deske – igral je na pentek, kakor so to imenovali – drugi pa je

piskal na kratko piščal, kateri ni bilo moči izvabiti več zvenkov, nego jih šteje ena oktava. A zato je tem bolj brlizgal in mladi in stari svet je bil zadovoljen, če je bilo moči prav rezko udariti s peto ob gladki, zvočeči pod.

Letos je celo stari, resni Ožbolt gledal svoje goste malo prijazneje, nego je bila sicer njegova navada, in vsak je vedel zakaj. Pred malo dnevi se je bil sin Miklavž vrnil z Gornjega Štajerja, kamor ga je bil stari pred leti poslal služiti samo zato, da se priuči nemščini. Vrnil se je zdrav in krepak in štajersko nemščino je tudi znal, več pa stari Topolščak ni zahteval; in ker mu je bil sin tako pogodil, zato se tudi ni zmenil, da Miklavžu danes – izpolnil je komaj štiriindvajset let – ni bilo mnogo do tega, da bi pomagal v hiši in v kleti ter da se je mudil več na podu med plesalci; tam se je ponašal plešoč po štajersko, ali pa med fanti pod lipo, kjer je dajal za vino.

»Dobrega sina imaš, Ožbolt,« klicali so kmetje staremu, če se je prikazal ob kateri mizi, »vesel si ga lahko!«

»Piti zna, piti in pete brusiti,« godrnjal je stari, a videlo se je, da mu je hvala po volji.

Miklavž je hotel ravno iz goste družbe pod lipo stopiti tja na plesišče, ko zadene ob Omahnetovega Tomaža.

»Hoj, Tomaž – glej ga no! Kod pa hodiš, da te še nisem ujel?«

»Povsod, povsod! Pa, da me še poznaš?«

»I, kaj bi te ne! Pit pojdi semkaj! Kaj pa ta – kaj, si li ti, Jerica? Kako si –!«

Končal ni vzklika, nego čudeč in z veseljem ozirajoč se v deklico, obstal pred njo.

»Pa ti, ti! Spoznala sem te komaj,« zavrnila je ona, vsa rdeča v lice. »Tri leta se nisva videla!«

»Da, tri leta,« ponavljal je oni, držeč in tresoč njeno rjavo desnico.

Natočil je polno kupo belega štajerca in nazdravil Tomažu in hčerki njegovi.

»Plesala boš pa vendar?« vprašal je takoj.

»Saj ne znam!«

»Naučim te že jaz!«

Prijel jo je brez drugih ovinkov za obe roki in vlekel – kajti napol se je branila in ustavljala – proti podu.

»Halo – eno štajersko!« zavpil je in vrgel dve svetli dvajsetici godcu na pentek.

Deklica je v njegovih spretnih rokah plesala bolje, nego je sama mislila, in v gosti tolpi, ki ju je obdajala, žarilo se je marsikatero oko od zavisti in slabo prikrite jeze.

Ko sta se vrnila pod lipo, natakal ji je Miklavž vnovič in Omahnetovemu Tomažu se je širilo lice, ko je oni tudi njemu venomer pomikal polni kozarec pod roko.

Miklavž se je vse popoldne bavil največ z Jerico. To tudi manj bistrim očem, kakor jih imajo naši ljudje v enakih stvareh, ni moglo prikrito ostati in zlasti med fanti, ki so bili že dokaj vinjeni, čula se je marsikaka pikra beseda, ki je postajala vedno glasnejša.

»Čuj, Tomaž,« dejal je zdajci Cehtanov Jurca ter se razkoračil pred mizo, »zakaj pa otrok doma ne zapiraš?«

Omahneta so po stari navadi vsi tikali.

»Ka-aj – ti kurji meh gorjanski – ti boš zabavljaj? – Čakaj, jaz te bom stražil!«

Stresel je Jurco, da so mu zobje šklepetali.

Oni je skušal Tomaža ujeti za vrat ali lase, pa zaman. Ta mož je imel daljše roke. Naposled privzdigne nogo, da bi ga pahnil od sebe. V tem trenutku prihitita Jerica in za njo Miklavž s poda v

gručo, ki se je bila na mah zagostila okoli onih dveh. Deklica je klicala na pomoč ter se oklenila očeta. Jurco pa je Miklavž prijel okoli pasa. Kričalo je vse križem.

Vtem se pokaže zdajci orjaška pest Piškurjevega Janike med bojevnike in na mah so bili narazen. »Mirujte!« vpil je s silnim glasom. »Tukaj se ne bo nihče pretepal, dokler sem jaz tu! Nihče se ne bo – pravim!«

Fantje so se umaknili, le Tomaž je kričal: »Kaj zabavlja ta meh gorjanski!«

»Molči!« ukazal je Janika.

»Ti si začel Jurca!« obrnil se je k temu, katerega je držal krepko za debelo svileno ruto pod ovratnikom. »Čakaj, ti pritlikavec, mi te že naučimo prepirati in tepsti se ob belem dnevu!«

Zasukal ga je z levico kakor svedrc, z desnico pa segel mu zadaj na hrbtišču pod rob irhastih hlač in ga dvignil kvišku. Nad njim, toliko da jo je mogel doseči, štrlela je iz lipovega debela močna, napošev odsekana veja in nanjo je nataknil Jurce hlače in z nji mi seveda ubogega lastnika, da je visel sedem čevljev nad zemljo, otepajoč in mahajoč z vsemi štirimi po zraku.

Prizor je bil tako smešen, da je glasen grohot zavladal ter je bil pozabljen takoj ves prepir.

Jurca je jel klicati na pomoč, pa sodnik Janika je bil neusmiljen. Toda mehka lipova veja ni mogla dolgo nositi teže, čez malo trenutkov se je ulomila z glasnim treskom in fant je telebnil na obraz. Hudega se mu ni pripetilo; pobral se je naglo, kakor je bilo moči, ter še kaj hujšega sluteč, popihal jo je po cesti.

Omahne je bil potolažen in vina je imel tudi že dovolj. Odšel je v mraku s hčerko domov.

Opomnje in opazke, ki so se čule tega popoldne o Miklavžu in Jerici, bile so sicer kmalu pozabljene. A ne dolgo. Prišla je zima

in tedaj so pripovedovali ljudje, da kaže debel sneg shojen gaz do onega okna v Omahnetovi koči, kjer so se zibali poleti rdeči nageljni njegove hčere, in da stopinje v snegu pričajo, da jih ni vtisnil navaden, na kveder šivani čvelj, nego tak, prav tak, kakor ga obuva in nosi Topolščakov Miklavž.

Slabega ali hudega pa ljudje vendar niso vedeli niti čuli.

Pomladi je umrl stari Ožbolt in Miklavž je bil njegov dedič.

»No, sedaj bo pa Omahnetova pela!« govorili so po vsem Grabnu. Tudi Tomaž je čul časih to govorico in si zadovoljno mel roki. Proti hčeri ni zinil nikdar besedice.

Po veliki noči pa je hipno silna novica pretresla vso dolino. Topolščak se je ženil. To bi sicer ne bilo nič posebnega; ali ženil se ni tam, kjer so ljudje pričakovali in o čemer so že tako dolgo govorili. Šel si je iskat neveste dol na ravno polje, v prijazni Mengeš, k bogatemu Vahtarju, in vse se je tako hitro godilo in vršilo, da nihče ni slutil o tem prej, nego da so Topolščaka prvič oklicali pri zgodnji maši v Št. Ožboltu.

Jerice ni bilo v cerkvi, a doli blizu velikih vrat je stal Omahne. Čutil je, da se zdajci pri oklicu pol cerkve obrača proti njemu, pogledal ni niti na desno ni na levo; predse je zrl in dvakrat ali trikrat pokimal z glavo. Sam ni vedel, kaj hoče s tem, toda zdelo se mu je, da mora pritrditi, češ: – Prav tako, saj sem že znal! A debele jagode ob rožnem vencu, ki ga je imel ovitega okoli leve roke, sklenjene z desnico pod klobukom, poveznjenim nanjo, rožljale so od krčevitega stiskanja obeh pesti.

Domov prišedšemu, prinese hči zajtrk, ali on je odrinil skledo od sebe.

»Kaj vam je, oče?« vprašala je deklica ter postala plaha sredi izbe.

»Pospravi! Jaz ne bom jel.«

Storila je, kakor je velel.

Ko se je vrnila, slonel je Tomaž ob mizi in podpiral glavo z obema rokama.

»Ti, deklina,« dejal je osorno in se povzpел kvišku, »kaj pa imaš ti z Miklavžem? Vprašal te nisem do sedaj, pa danes te vprašam – imaš li kaj na vesti?«

Deklica je prebledela in zardela; a končno je dejala skoro s smehom: »Ničesar nimam!«

»Lažeš!«

»No – rada se imava!«

»In nič drugega? Deklina – govori! Nič drugega?«

»Kaj hočete drugega? Nič drugega ni! Pa kaj tako izprašujete?«

Tomaž je zvedel, kar je hotel zvedeti. A sedaj mu je nekaj stisnilo srce. Ko bi bil hčerin odgovor drugačen, ko bi bil tak, kakršnega se je on prej bal, potem bi bil ohladil svoj srd s povestjo o tem, kar je čul v cerkvi; toda sedaj, ko je bil v svesti hčerine nedolžnosti, sedaj mu ni moglo iz ust to, kar je pač morala zvedeti.

»Kaj se je zgodilo?« vprašala je vnovič in sedaj s tresočim glasom.

Omahne je odprl vrata in napol obrnjen nazaj v sobo dejal s hripavim glasom: »Miklavža so danes oklicali. Tam v Mengšu se ženi!«

Nato je zaprl duri za seboj in odšel gor čez hrib; – kam, ni znal – edino to je želel, da bi nikogar ne srečal.

Štirinajst dni s hčerjo nista izpregovorila besede. On se ni upal ozreti v nje blede obraz, ona se je ogibala njegovega lica.

Bližal se je dan Miklavževe poroke. Mehka majnikova noč je legala na zemljo, ko se je vračal Omahne iz Blagovice, kjer je delal dninar ob cesti. Doma ga je čakala borna večerja in tudi to sta

použila z Jerico molče, kakor je bilo zadnje tedne navada. Tomaž je hotel takoj potem leči spat, a tu se vrne deklica še en pot v izbo.

»Oče,« dejala je polglasno, »prosim vas, pustite me stran!«

»I, kam boš šla, za božjo voljo!« zavrnil je on skoro prestrašeno.

»Stran – služiti! Kaj hočem drugega?«

»Služiti? Kam pač?«

»V Ljubljano – ali pa še dalje; saj gredo tudi druge. Doma ne morem biti, ne morem več – saj veste!«

Zajokala je na glas.

»Za pot še denarja nimaš! In jaz – –«

»Vi ga nimate. Pa jaz imam še tisti tolar od rajinke tete.«

Omahne je malo premišljeval. Zanj je bilo pač vseeno, če je hči pri njem ali ne. On je ves dan zunaj na dnini in tisti krompir zjutraj in zvečer si skuha sam. Vrhu tega – kdo ve, koliko si Jerica lahko prihrani v službi; doma itak ne more na veke ostati.

»Pojdi, če hočeš,« dejal je mirno. »Pa kdaj? Jutri vendar že ne?«

»Čim prej, tem rajši!«

Dva dni pozneje je Jerica zapustila očetovo koč. Odhajajoči je Tomaž še stisnil dvajsetico v roke, prisluženo zadnji teden.

»Zbogom, oče!«

»Zbogom! Pa pridna bodi!«

Tako sta se ločila. Poljubov ti ljudje v takih slučajih ne poznajo.

Odslej je ostal Omahne – sam. Zvedel je sicer, da je Jerica služila nekoliko časa v Ljubljani, da je šla potem s svojimi gospodarji v Primorje; ali pozneje ni bilo več sledu o nji – nikdar več.

Tomaž se je lahko privadil samskemu življenju. Saj je ostalo vse pri starem, samo nageljni po oknih so se posušili, cvetje v malem vrtilcu so zadušile koprive in osat in steza od koč do ceste je bila ob deževju podobna jarku, katerega izpira hudournik.

Enkrat – že več let po Jeričinem odhodu – ogovoril ga je Topolščak, naj pride k njemu na delo. Tomaž je nekaj zagodrnjal in iz njegovih majhnih svetlih oči je švignil čuden plamen, tako da Miklavž ni vdrugeč vprašal. Pa Omahne je le prišel in ostal delavec in tam smo ga našli, ko smo pričeli povest.

IV

Miklavžu se je z novo ženitvijo silno mudilo. Domačim nasproti o svoji nameri ni zinil besedice, niti sestri ne, ampak skrbel je, da se je vršil že prvo nedeljo po njegovi snubitvi cerkveni oklic. Ljudje po cerkvi so kar usta odpirali, ko je oznanjal župnik, da se bo Topolščak poročil z Brnotovo rejenko, in sami svojemu sluhu niso verjeli.

Tudi Tomaž je stal na svojem starem prostoru blizu velikih vrat. Zazdelo se mu je skoro kakor pred petindvajsetimi leti, ko je čul z lece Topolščakovo ime, da se obračajo ženske zvedavo proti njemu, a danes vendar ni bilo tako, nego sam bi se bil najrajši obrnil k bližnjemu sosеду ter povprašal, kaj in kako, ko bi mu neka čudna, nenadna slutnja ne bila šinila v glavo. Zakaj se ženi Topolščak? In tako naglo – na vrat na nos – – kaj, ko bi to bilo v zvezi z onim –? Pa kako bi to bilo mogoče?

Gotovo je le, da Omahne pri tej maši svojega rožnega venca ni zmolil. Po glavi mu je brodil edinole Topolščak in njegova ženitev in skrivnost, ki ga je mučila vse zadnje dni.

Ko je bila služba božja končana, bil je med prvimi, ki so silili iz cerkve. Trpelo ga ni tukaj, kakor tedaj pred petindvajsetimi leti ne.

Pred cerkvijo ga potiplje nekdo po rami.

Klander je stal za njim.

»Ali te je Topolščak za starešino izvolil, kaj li, da si tako one-gav, tako moški in še besede ne zineš o pravem času? Nisi li mogel ust odpreti zadnjič, ko sva pila v Šent Gotardu?«

Tako je kregal Klander tovariša, ko sta krenila po cesti proti Tomaževemu domu. Večje in manjše gruče ljudi so hitele mimo njiju in v vseh je tekel razgovor le o najnovejši novici, ki je bila oglašena raz leco.

»Sem li znal?« zavrnil je Omahne.

»Beži, beži! Ti bi ne znal? Ti in pa Topolščak – saj sta si vendar kakor –« Klander je rabil tu primero, katere iz ozirov najnavadnejše dostojnosti ne smemo ponoviti, a po trenutnem odmoru in ko Tomaž ni črhnil besedice, pristavil je malo zlobno: »No, pa vsaj – da bi bil ti res njegov tast, kakor si enkrat hotel.«

Tomaž danes ni bil dobre volje; postal je s srditim pogledom.

»Molči, prismoda! Ali pa sam hodi, spredaj ali zadaj!«

»No vidiš, brate,« menil je Klander s smehom, »kaj nisem de-jal, da si prekleto moški? Sedaj te je pač sram z menoj hoditi! No, le čakaj – če bo zdajle kupčija boljša tam na Štajerskem, potem ti pa vrnem tiste groše, ki sva jih zadnjič zapila, da ne porečeš, da sem ti kaj dolžan!«

Korakala sta nekoliko časa molče drug poleg drugega, le Klan-drovo bistro oko je časih skrivaj zablislilo po Tomažu; videti je bilo, da mož nekaj namerava, pa ne ve, kako bi pričel.

»Na Štajersko pojdeš?« vprašal je prvi zopet Omahne.

»Tako, še danes!«

Prispela sta počasi do Tomaževe koč.

»Pa dobro opravi!« godrnjal je le-ta in hotel kreniti s ce-ste v majhen breg proti svoji podrtini. A Klander je imel dovolj

mešetarske nravi, da se ni dal lahko odpraviti. Vrhu posebnih namenov, ki jih je danes gojil, bil je tudi zopet silno lačen; v takem slučaju pa ni poznal one skrajne sramežljivosti, ali recimo, onega tihega, skritega ponosa, kateri znači navadnega, najubožnejšega kmeta, ki ne bo zlepo prosil jesti, dokler imenuje le ped zemlje svojo last; prosi stoprav popotni berač! Izjeme so silo redke.

Klander pa je bil mešetar in – potepuh. Ozrl se je sicer naglo po cesti gor in dol, da li ni nikogar blizu, ki bi ga utegnil slišati, in potem je stopil za Omahnetom.

»Ali imaš kaj gorkega?« vprašal je nekoliko korakov pred koč.

»Kdo mi bo skuhal, če ne sam?«

»Pa skuhaj!«

Tomaž je molče segel pod tnalno pri vežnih durih, izvlekel velik železen čavelj, vtaknil ga v široko luknjo v vratih in povzdignil zapah, s katerim so bila zaprta od znotraj.

»Tatov se ne bojiš,« omenil je Klander.

»Kaj mi bodo ukradli?«

»I, križavce, ki jih služiš pri Topolščaku.«

Sedel je na klop, ki je oklepala veliko, razpokano peč. Tomaž pa je odprl majhno omaro v veži ter prinesel skledo, napolnjeno s kuhanim sočivjem, in dve leseni žlici. Prvo je del sredi mize, postavljene v kot nasproti peči, žlici pa je položil poleg na desno in levo. Nato je prinesel še cel hleb črnega kruha, kakor ga je dobival vsako soboto pri Topolščaku, sedel za mizo in odmolil glasno očenaš. Med molitvijo je porinil tudi Klander, zapazivši dve žlici na mizi, svoje veliko telo v ozki prostor med mizo in klop ob steni.

V skledi so bile kuhane mlade nati, a mrzle, z jesihom okisane in na debelo s poprom posute.

Jed je šla Klandru v slast; zadnji je odložil žlico in se tudi proti staremu zakonu kmetske etikete, pustiti namreč vedno nekoliko

na dnu sklede, ni pregrešil. A hudomušnost ga navzlic Tomaževi gostoljubnosti ni pustila.

»Pri tebi je menda vsak svetek – petek, prijatelj! V delavnikih se ti pri Miklavžu dobro godi, ko delaš gori, v nedeljo pa doma lenušiš, črni kruh ješ in vodo piješ.«

»No, vеди, ti capa neumna, večkrat imam vina v kozarcu ali pa kaj žganega nego ti!«

»Ne bodi, ne bodi – Tomaž! Ne jezi se! Saj kadar imaš kaj več vina v kozarcu, tedaj pa domov grede cunje in papirje pobiraš ob cesti, he, he – kam pa si dejal tisto pisanje, ki te je še na stare dni učilo brati?«

»Ne vem, kam sem ga vrgel,« odgovoril je oni navidezno malomarno, a na tihe si je mislil: »Kaj, ko bi mu vendar pokazal zavitek? Seve, tistega ne pokažem, kar je notri, preden sam ne vem, kaj je! Pa samo zavitek – morda vendar ni to – kar mislim.«

Klander je videl, da Tomaž nekaj ugiblje, in kakor prekanjen diplomat ga ni hotel oplašiti z novim vprašanjem.

Izvlekel je majhno pipo iz žepa in dejal: »Škoda!«

»Zakaj?«

»I, časih tiči kaj v takih pisanjih – kar je mnogo vredno, mnogo; pa jih vržemo stran.«

»Če ga nisem pomašil kam med smeti?« zamrmra Tomaž polglasno in licemersko zamišljen.

Klander zajame vodo iz škafa in pivši vtakne vso glavo v velik korec.

Oni pa vtem stopi iz sobe in zapre duri za seboj.

»Aha!« sikne Klander za njim in se splazi k vratom poslušat, kje išče Tomaž papir. Slišal je, da oni vrata v hram zapira za seboj, nakar le-ta naglo svoja napol odpre. Lahko je čul, kako je

zaškripal pokrov Tomaževe skrinje, katerega je bil ta glasno in z ropotom privzdignil.

»Da le vem, kam devaš svojo skrivnost,« šepnil je Klander in z zadovoljnim licem zaprl zopet vrata ter sedel na staro mesto.

Omahne pa ni bil tako neumen, kakor si je domišljjal mešetar.

Prišedši v hram, je res z glasnim hruščem odprl skrinjo, zaeno pa se je nasmehnil zvito in pest pomolil nazaj proti vratom.

»Saj vem, da poslušáš; le vleci na uho!« mrmral je in iz globokega žepa, všitega v telovnik prav pod pazduho, potegnul v zamazan robec zavita pisma. Svojo skrivnost je nosil vedno s seboj. Odvzel je samo širok papir, očitvidno prejšnji zavitek, drugo pa spravil zopet v žep; potem je glasno zaprl pokrov skrinji in se vrnil h Klandru. Spotoma je dvakrat trdo stisnil v pesti in tako zgubano in napol raztrgano kepo podal tovarišu.

»Tole je menda!«

»He, he – veliko ni videti,« menil je oni in pazno razgrinjal in gladil list ter obračal ga na vse strani.

»Aha, tu je nekaj napisanega!«

Rekši, je tiho čital besedo »testament«, ki je bila z velikimi raztegnjenimi in ne posebno razločnimi črkami pisana na sredi zavitka. Tudi njemu se je zablislilo v glavi, pa izdati se ni hotel, zlasti ker ga je Tomaž gledal tako pazno in neprenehoma.

»In notri ni bilo ničesar?«

»Nič, prav nič!«

»Ej, torej je kak čevljar ali krojač, popotni seveda, vrgel to stran. Prijatelj, kar je tu napisano, »attestato«, »testimonianza«, to je laški in se pravi po naše »izpričevalo«. Če te kdo nabije in vsaj udari, da se ti pokaže črna lisa ob koži ali pa malo krvi, potem greš k padarju po »testat«; glej, takšni, »testati«, ali če ne takšni, pa

drugi – morda kakšen potni list – kaj enakega je bilo tu notri. Ali ni bilo?»

»Ne, pravim, nič, prav nič ni bilo,« de oni, pa tako nemirno, negotovo, da bi bil tudi drug nego Klander spoznal, da Tomaž leže.

Nemiren, iznenaden pa je bil, ker so se mu pri Klandrovih besedah, katerim povsem vendar ni hotel, ni mogel prav verjeti, jele podirati razne nakane, ki jih je gojil vse zadnje dni.

»To ni za nič!« rekel je mešetar hladnokrvno, stisnil papir v kepo in ga vtaknil v žep. »Kos klobase bom zavil vanj, če jo dobim pri Topolščaku.«

»Ne, daj sem! Jaz tudi lahko kaj vanj zavijem,« vzkliknil je jezno Omahne.

»Če pa ne dam?«

»Daj sem, pravim!«

»Ne dam!«

Kresal je vtem gobo ter jo tlačil v pipo.

Tomaž pa je v svoji jezi zagrabil težak stolec in ga zavihtel nad Klandrom.

»Še enkrat ti pravim, daj sem!« kričal je na ves glas. Klander je bil sicer močnejši od Omahneteta, toda sedel je na klopi pri peči in nobenega orodja niti orožja ni bilo blizu.

Z zlobnim nasmehom je segel v žep, izvlekel kepo in jo vrgel v kot za mizo.

»Si li zblaznel ali kaj? Menda si ukral tisti papir in kar je bilo v njem, ali si pa koga oropal? No – čakaj – mrcina –!«

Rekši, je zaloputnil duri, odšel in grozil še s ceste s pestjo; tako je plačal Tomažu gostoljubnost in zajtrk.

V

»Pražnjega prta ne zabi, Urša, in srebrne žlice, one težke, položi na mizo; vina pa natoči v tisto laško majoliko!«

Tako je ukazoval Topolščak sestri, ki je pripravljala v eni gorenjih sob obširne domače hiše mizo k slovesnemu obedu.

Ker se je bil Miklavžev oklic z Brnotovo Metko tako hitro zvršil, le-ta in njeni redniki niti utegnili niso priti enkrat na ogledi, kakor veleva to potrebni in spoštovani običaj; a sredi prvega tedna po oklicu se je namenil Brnot z ženo in rejenko v Ljubljano kupovat, kolikor niso doma imeli potrebnega za balo in svatovanje. Napovedali pa so se ženinu, da se pri vrnitvi oglasijo pri njem, in temu pohodu so veljale gori omenjene priprave v Topolščakovi hiši.

Tujih danes ni bilo mnogo in zato je Urša tem laže pripravljala obed; za silo pa sta bila Tomaž in dekla tu. Prvi je nosil sicer čuden obraz, kakor bi mu ne bilo vse to po volji. A kdo se je zmenil zanj?

Proti poldne so se pripeljali napovedani gostje. Stari Brnot je vodil sam težkega, nizkega konja, kakor jih od nekdanj prirejajo in rabijo v teh krajih; za njim na vzvišenem, rdeče prekritem sedežu pa sta sedeli žena in rejenka.

Prihod in sprejem je bil hladen. Brnot je pomagal konja izpreči. Miklavž je oblastno kričal za hlapcem, ženski pa sta stali molče ob strani. Šele Urša, ki je, opravljena z novim predpasnikom, obrobjenim z belimi, majhnimi čipkami, prihitela iz hiše, povzročila je gorkejši razgovor.

»Dolgo ste se mudili, dolgo,« klicala je že v veži, »jaz sem skoro mislila, da tudi danes ostanete še v mestu. No, to je lepo, mati Brnotova, da prihajate enkrat k nam; pa ti, Metka, saj te komaj poznam, tako dolgo te nisem videla. Kje imate pa Gotarda, zakaj ni prišel? Prišel bi vam lahko naproti!«

Tako je tekel curek besedi iz Uršinih ust, ko je pozdravljala goste. Brnotovka se je prijazno smehljala in odgovarjala v naglici, Metka je le molče stisnila roko teti Urši; lahka rdečica ji je pa vendar silila v lice. –

»To bom še letos stran vrgel,« govoril je glasno Miklavž, kažoč na leseno kolibo poleg hleva, kjer so hranili drva, »napoti nam je tukaj in novo drvarnico napravim zadaj za hišo, na kamnitih stebrih in z opeko krito.«

Brnot je pazno ogledoval prostor.

»Da, da, potem bo lepše tukaj!« pritrnil je Miklavžu.

»In tale svinjak tudi prestavim! Sedaj imajo že zidane in pravi-jo, da so boljši. Zidanega bom del tja na konec hleva.«

»Oj, nikaar, nikaar, Miklavž,« oglasi se Brnotovka, »leseni so boljši; le starega se drži! V zidanih ti bodo uročni, in če ne boš imel brinjevega porezanca pod njimi, ne pomore ti ni oglje ni ogljena voda.«

»Jaz sem tudi čul, da se v zidanih ne rede!« dejal je Brnot.

»Ne vem – pa kaj tudi; poskusiti se mora,« menil je Miklavž in z levico, katero je tiščal v žepu, rožljaj po srebrnjakih, da se je čulo.

Prišli so do hlevnih vrat, katera je Topolščak odprl naglo na stežaj ter potem razkazoval svojo živino, govedino in teleta in v spodnjem koncu konje in dvoje žrebet, ki sta stali v posebnih, z deskami obitih hlevcih. Tudi na drugo stran širokega dvorišča je vedel družbo, v lepo urejeni vrtič, pod košato, že z zorečim sadjem napolnjeno drevje; spodaj pod bregom pa je stala lepa, zidana sušilnica. Vse je bilo videti v dobrem redu in Brnot je le prikimoval z glavo, Brnotovka pa tudi ni več oporekala tej ali oni nameri, katero je izustil gostobesedni Topolščak.

Edina Metka je molčala. A kdo se je brigal zanjo!

»Ali gremo malo po polju?« vprašal je ženin.

»Vroče je,« menila je Brnotovka.

»Kaj boste hodili?« pristavila je Urša. »Saj je pozneje še čas, sedaj si malo odpočijte!«

Vsa družba se vrne proti hiši.

Sedaj stoprav je Miklavž prvič ogovoril svojo nevesto.

»Ti bo li povšeči?«

Na prvi hip ni odgovorila.

»Veliko je!« dejala je potem polglasno in ne da bi se ozrla v ženina.

»Pa se zmaguje!« pristavil je Miklavž.

Odidejo takoj v gorenjo sobo, kjer je bila miza že popolnoma pripravljena za obed. Miklavž je, ne po kmetski navadi – saj se je imel sam za pol gospoda – uredil hitro sedeže, ukazoval Urši in dekli, ki sta nosili jedi, in Tomažu, ki je prinašal vino. Vse se je moralo naglo vršiti, ne da bi čakali po pol ure med posameznimi vrstami jedil. Brnotu ni bilo prav povšeči, pač pa ženi njegovi, kateri se je zdelo to nekako gosposko. A nihče ni storil opazke.

Končno se je družba prav oveselila. Moža sta se pri vinu razgovarjala o letini, kupčiji, prometu, živini in celo o železnici, o kateri

pa nobeden ni imel prijaznih misli; Brnotovka in Urša, ki je bila tudi prisedla k mizi, pa sta razpravljali domače dogodke, tudi o tujem gospodu, ki je tu umrl, bilo je mnogo razgovora.

Metka je izginila iz sobe, ne da bi bil kdo zapazil. Šla je iz hiše mimo radovedne dekle, katera ni vedela, bi li prihodnji gospodinjki rekla »ti« ali »vi«, in krenila proti vrtu, kjer se je ob njegovi severni strani raztezal visoki, gosto zasajeni gabrov plot. Tam, skoro sredi brega širil se je v prostorno senčnato lopo, kjer je popotna gospoda, čakaje, da se okrepčajo konji, rada posedala ali obedovala. Danes ni bilo nikogar.

Metka je sedla na klop, vtem ji je omahnila glava na mizo, in dekle je zajokalo tiho in bridko. Revše je bilo neznosno nesrečno, pa mehka nprav in vsa njena vzgoja ji nista mogli dati poguma, upreti se trdovratno tej možitvi. Klanjala se je očetovemu povelju, kakor neizogibni usodi in tudi ljubi njen, šepavi Gotard, ni imel do sedaj poguma, odkriti roditeljem njune razmere. Opravljala sta doma svoj posel kakor sicer, ali govorila sta malo med seboj, samo ponoči pri oknu, z drugimi pa, kolikor je bilo najnujnejše. Mati Brnotovka je dejala, da je to navada vseh nevest, da je bila tudi ona taka. Gotarda pa je stari samo enkrat malo osorno pogledal, ko na vprašanje, je li živina opravljena, ni bilo naglega odgovora. O ženitvi se je govorilo kakor o drugem važnem podjetju; o tem pa, kaj pravi nevesta, je li zadovoljna ali ne, ni bilo besede. Tako je potekal dan za dnem. Ko so se namenili v Ljubljano, ukazal je Brnot Gotardu, naj se pelje z njimi; ta je molčal, in ko so zjutraj zgodaj sedali na voz, ni bilo Gotarda nikjer, stari je klical nekoliko časa po hlevu in skednju, a naposled je nejevoljno sedel na voz in pognal konja.

»Naj pa doma ostane!« godrnjal je glasno. Potem Gotarda nihče več ni omenjal.

Deklica je dolgo slonela ob mizi; bolesti, ki jo je težila, trebalo je duška, in jok, ta bridki jok, bil je pravi dušek. Čula ni, da je zahreščal težak korak po peščeni stezi; šele ko je nekdo postal pred njo, privzdignila je glavo. Tomaž je bil ter začudeno gledal mlado nevesto. Dekla ga je bila poslala na vrt po pelin – stari Brnot je konec obeda jako čislal vršiček pelina v vinu – in mimo lope grede je zapazil Metko.

Nekako čudno ga je izpreletelo, ko je pogledal starec v objokano lice.

»Nisem li videl že tega obraza?«

To vprašanje se mu je vsililo. Metko je poznal že dolgo, ali to lice, katero je sedaj videl pred seboj, to ni bilo Metkino, ne – to je bilo drugo – a kdaj ga je že videl – kdaj –? Potegnil je s svojo žuljavo roko preko oči, ali ni vedel, kaj bi dejal.

»Gori te čakajo,« zinil je potem naglo, vedoč, da se laže, in odšel proti hiši.

Metka ni mogla hitro za njim; vstala pa je počasi.

Doli po cesti pod vrtom je vtem pridrdral dvovprežni koleselj in se ustavil na Topolščakovem dvorišču. Izstopita dva gospoda. Metka sedaj celo ni hotela gor v hiši.

Miklavž pa je takoj čul zopet ropot voza pod oknom in hitel gledat.

»Aj, naš sodnik,« vzkliknil je proti Brnotu, »kaj pa ta hoče?« Hitel je po stopnicah gospodoma naproti.

Tudi Urša je šla za njim. Brnotova pa sta radovedno stopila k oknu. Vtem je Topolščak pripeljal oba gospoda, sodnika in njegovega pisarja, v sobo ter jima uslužno ponujal sedežev in vina.

»Le počasi, le počasi, gospod Topolščak,« sopihal je sodnik, debel, sivobradat mož, oblastnega obraza, iz katerega je molel velik in malo rdečkast nos. »Najprej to, kar je treba, uradne reči,

potem šele se okrepčamo, Kaj pa imate? Imate li kaj rakov? Izvrstne rake ste imeli časih.«

»Imamo, imamo,« hitel je Miklavž.

»Torej – rake, pa le veliko soli v krop! In jesih, je li hud?«

»O, da, da, pravi vinski jesih!«

»Rakom ni nikdar dovolj soli in nikdar prehud jesih – to vam pravim, gospod Topolščak! Pa najprej uradne reči!« Miklavž je hotel povprašati, kaj ima gospod sodnik uradnega pri njem, a oni vtem ugleda Brnota ter ga pozdravi. Služboval je že več let v tem kraju in poznal skoro vse ljudi.

»Kaj pa praznujete danes?« povprašal je veselo.

»Na ogledih smo, na ogledih!« In potem so razložili drugi svojo namero.

»Saj pridemo še dol k vam, gospod sodnik! Vi morate še dovoliti, saj ste vi najvišji varuh – dekle je rejenka, tržaška rejenka!« dejal je Brnot.

»Tako, tako! No, le pridite, pa krstnega lista ne pozabite, bomo naredili, bomo! Rakom pa malo česna, gospod Topolščak; ne pozabite – prav svež mora biti, sicer me bo zgaga pekla! Sedaj pa uradno!«

»I, kaj pa je vendar?« hitel je Miklavž, ki ni mogel prej vriniti vprašanja.

»Pri vas je umrl nekov Tržacan – ne li, gospod Topolščak? Zapečatilo se je, kar je pripeljal s seboj; zvedeli smo tudi, kdo je bil in od kod; brat njegov živi v Ljubljani, in ta se je oglasil za dediča in sedaj moramo pregledati to, kar smo pri vas zapečatili – saj je zapečaten, naš kanclist je pečatil, ali ne? – No – in ceniti moramo, kar je imel, in pogledati, ni li pustil kaj pisanega, kaj testamenta! Ali je kaj pustil?«

»Jaz ne vem,« dejal je Miklavž, a vse se je treslo v njem; toda znal se je zatajevati.

»Pokažite torej tiste reči! Vi ste sami priseženi izvedenec in – no, to je dobro, Brnot tudi, treba ni drugega – hitro opravimo; posebnega itak ne bo. Pa čujte, gospod Topolščak, rakom nikar kumina ne pridevati, jaz ga ne maram. Samo česna – pa malo, in – še enkrat: svež, mlad mora biti!«

Zapovedi o rakih je čula samo Urša, ki je pazno poslušala med vrati. Sodnik s pisarjem, Brnot in Miklavž so šli v drugo stran po ozkem hodniku, kjer je gospodar odprl sobo, v kateri je ležal in umrl oni tujec. Njegova ostalina je bila v velikem zaboji sredi sobe spravljena, zaboj pa s sodnim pečatom zapečaten.

Pisar odpre zaboj in potem so počasi iz kovčkov vlekli obleko in drugo drobnjav. Tudi denarja so našli – bankovce, zlate in srebrnjake. Sodnik je vse vestno zabeleževal.

Bili so že skoro gotovi, ko je jel sodnik zmajevati z glavo.

»Čudno, čudno – pa iščite vendar po žepih, da li ni kaj notri. Tisti brat rajnkega iz Ljubljane je govoril o testamentu, toda ni ga nikjer; morda tiči v kaki suknji.«

A vse iskanje je bilo zaman.

Miklavž je stal ob strani in ugibal. Nihče drugih se ni zmenil zanj. »Če ni, pa ni – meni nič mar! Sedaj sklenemo zapisnik. Vedel sem, da bomo kmalu gotovi! Pa bogat je bil ta mož, bogat!«

»Bogat?« vprašal Brnot. »Od kod pa je bil?«

»Iz Primorja. Velika posestva ima; no, brat se bo veselil! Mi pa tudi, sedaj ko smo gotovi – da bodo le rakci dobri! Miklavž, gospod Miklavž, vi ste odgovorni!«

Ta se je počasi približal. Bil je še vedno negotov, kaj mu je storiti. Ako sedaj pokaže testament – kako lahko se mu izmuzne

Metka – po poroki bi ne bilo več nevarnosti. Toda – ko bi bilo potem zamujeno?

Pravna stran mu ni bila toliko znana. Moral je povprašati.

»Kaj pa, če se testament pozneje najde?«

Rekel je to navidezno malomarno, vtem ko je zapiral zaboj.

»Oh, potem so pa sitnosti, silne sitnosti – pravda je gotova, oh, bolje vse pustiti – vam pravim,« besedoval je debeli sodnik. »Oh, to niso prijetne reči.«

»Ste li sklenili zapisnik?«

Pri zadnjih besedah se je obrnil k pisarju.

Miklavž pa je bil tudi s svojim sklepom gotov.

»Brnotovo besedo imam,« dejal je sam pri sebi, »on je ne bo snedel! Torej –«

»Potrpite, gospod sodnik,« rekel je glasno, »še eno suknjo imam tam v svoji sobi, ta Tržačan jo je slekel, ko je legel v postelj. Pogledal je nisem, morda je v nji kaj pisanega!«

Sodnik je bil malo nejevoljen.

Topolščak pa je stopil urno ven, čez hodnik v podstrešje. Odmaknil je v kotu, kamor je bil onkrat skril tujčev testament, prazni zaboj, privzdignil ploščo opeke in izvlekel zaprašeno suknjo. Hitel je z njo dol ter spotoma odkaval prah raz njo, toda v žep ni segel.

V sobo prišedši, jo je dal sodniku. Ta jo je skrbno preobrnil, potem pa potipal žepe od zunaj, in ker ni nikjer čutil ničesar, segel v vsakega posamič.

»Nič! Tudi tu ni ničesar!« deje potem in vrže suknjo na bližnji stol.

»Ničesar?« zakriči Miklavž, da se zdajci vsi ozro vanj.

Zgrabil je suknjo in krčevito stiskal žepe in podlogo. »Nič! Nič!« ponovil je nehote in še enkrat preobrnil suknjo.

Drugi so strmeli vanj.

»Kaj vam je, gospod Topolščak?« dejal je plaho debeli sodnik; vsiljevala se mu je slutnja, da je Miklavž zblaznel.

»Oh – vrag vedi – da ni nič,« dejal je ta, težko premagujé razburjenost. »Mislil sem res – ker ste tako govorili – pa nič ni, nič!« Vtem je vrgel suknjo na zaboj.

»Raki so gotovi, gospod sodnik,« oglasi se Urša med vrati.

»Dobro, dobro, sedaj le pojdimo! Stojte, da denarjev ne pozabim! Saj vem, da se nisem zastonj vozil sem gor! Alo, sedaj pa rakce, rakce! Ali znate, kako se raki jedo?«

Z zadnjimi besedami se je obrnil k pisarju, ki je stopal z Brnotom vred počasi za njim po hodniku.

Topolščak je ostal v sobi, zaprl duri, vzdignil še enkrat tujčevo suknjo in jo pretipal in preobrnil.

»Nič! Nič! Kdo je ukral – kdo mi je ukral?« sikal je med zobmi.

Kmalu popoldne so odhajali Brnotovi. Slovo ni bilo gorko; Brnot je bil sicer malo vinjen in gostobeseden, Miklavž pa ni govoril veliko. Tomaž je vpregel konja in ga držal za brzdi ves čas, ko so oni sedali na voz; nihče ni zapazil, kako zlobno-zadovoljen smehljal se mu je kazal na ustnih, ko ga je Topolščak osorno opozoril, naj se urno suče.

VI

Miklavžu se je odslej dozdevalo, da mu potekajo dnevi s podvojeno silo. Ugibal in premišljeval je venomer, kdo mu je ukral ono važno, zanj tako pomenljivo pismo, in akoprav se mu je sluttja sukala skoro vedno le ob eni osebi, vendar je ni mogel poprijeti se s sicer mu lastno žilavostjo. Spominjal se je, da je onega usodepolnega večera videl Tomaža na spodnjih stopnicah, a kaj hoče, kaj more ta reva, to hlapče, ki ne loči papirja od cunje? A kdo drugi bi mogel biti? Miši niso snedle testamenta, sicer bi se bile lotile tudi suknje, druga žival ali golazen tudi ne, torej le človek. Pa kateri – ko nihče ni prihajal v podstrešje in nihče, celo sestra Urša ne, ni znal za oni skrivni kotiček. Da bi bil Miklavž babjeveren in strahopeten, prišel bi bil morda do prepričanja, da mu je to napravil sam zlodej, a mož je bil pretrezen.

Najhuje je bilo, da si ni upal, da ni smel nikdar povprašati, kaj mu je storiti; sam, sam je moral nositi to silno skrb in bojazen in od nikoder ni bilo nade, rešiti se. A sklenil je biti vztrajen do zadnjega trenutka; za nevesto, za Metko mu ni bilo; brez denarja, brez njenega premoženja – kaj bo z njo? Seve, ko bi se našel pozneje oni tujčev testament – pa kaj, ko bi ga ne bilo? Poraz njegove imovine je pred durmi, pomaga si lahko le še z bogato ženitvijo,

in taka bi se morda sklenila še drugod. Z ubožno nevesto pa le pospeši propad.

A hotel je čakati do zadnje ure; zato tudi ni ustavil drugega oklica, nego pustil, da je šlo vse redno pot. Enkrat mu je bilo že na jeziku vprašanje do Tomaža – hotel ga je staviti odkrito, prijateljsko, proseče, češ, dam mu, kolikor hoče, ako ima on to pismo in mi ga vrne – a premislil se je; spomin na minule dni mu je zavezal jezik. Tega moža si ni upal kaj prositi, on je moral biti, moral ostati njegov – hlapec. Poleg tega pa se vendar ni mogel iznebiti misli: kaj ko bi vendar Tomaž bil pravi –?

V ponedeljek po drugem oklicu je imel Topolščak zopet več gostov okrog mize pod lipama. Vračali so se s sejmov s Štajerskega in Ogrskega in med njimi, večinoma mešetarji, imel je prvo besedo naš znanec Klander. Možje so bili baje dobro opravili in nihče se ni branil vreči svoje petice za vino. Sredi glasnega razgovora krikne zdajci Klander mimo gredočemu krčmarju:

»I, kje pa spi danes tista tvoja kljusa, tisti Tomaž, ki ga rediš na svojo škodo – in paseš?«

Miklavža je to vprašanje neprijetno streslo.

»Ne vem, kje se klati!« zavrnil je skoro neprijazno.

»Morda zopet pisma in papirje in cunje pobira ob cesti.«

Eden iz družbe je sunil mešetarja, naj pije, ter povprašal, koliko je dal koroški kupec za par volov, katera je bil Klander pomagal prodajati, in zato nihče ni pazil na one besede, niti na to, da je Topolščak za en trenutek omahnil, kakor bi ga bila strela udarila. Vrnil se je v hišo, a sam ni znal, kako je prišel tja, v veži pod stonpicami je obstal in se prijel ob steber.

»Torej vendar, vendar – da, to, to mora biti!« šepetal je.

Malo pozneje je korakal s polnim bokalom med pivce ter ga postavil pred Klandra.

»Za tega bom pa jaz dal!« dejal je dobrovoljno.

»Halo, glej ga!« vpil je eden. »Ti je li prvenica storila ali kaj, da si tako radodaren?«

»Oj, možje, ženi se, ženi in sedaj se hoče odkupiti,« menil je Klander moški in jel točiti.

»Res je, res – toda tako poceni nam ne uide; z enim bokalom ne bo nič!« vpili so drugi.

»Saj vem, da ga nimate dosti, ako vsakega izmed vas v štrtinjak potopim,« smejal se je krčmar oblastno in migal z že praznim bokalom dekli, naj prinese drugega.

Pijančevanje je trajalo ves popoldan in nihče iz družbe se ni spominjal, da bi bil Topolščak kdaj tako vesel kakor danes. V mraku stoprav so začeli možje odhajati, večinoma so bili iz Grabna – edinega Klandra pa je vedel krčmar pridržati. Pri vinu to tudi ni bilo težko.

Ostala sta sama ter besedovala o najrazličnejših stvareh, ko je krčmar kar tako mimogrede omenil:

»Ej, da bi ga hudir, tega starca Tomaža! Še sedaj ga ni, da bi pomagal živino opraviti!«

»He, he, Tomaž! – He, he, to ti je ptica!« muzal se je oni in omahoval za mizo.

»Zakaj?« dejal je mirno Miklavž.

»Zakaj? Zato, ker pravim, da je! To ti je ptiček – a kaj, ko ti je – hudič, pravim!«

»Kaj ti je storil hudega! Vidva sta vendar prijatelja! Kolikokrat skupaj mešetarita, da ga ni po tri dni domov!«

»Prijatelja? Skupaj mešetariva – praviš?« vpil je Klander, ves razjarjen.

»No, vsaj tako je bilo!«

»Da, bilo je, bilo! Pa več ne bode, pravim ti, Topolščak! Nikdar več ne bode!«

Mešetarju se je jezik opotekal in Miklavž se je jel bati, da bo pijanost onega prej premagala, nego bo njemu moči zvedeti, kar je hotel. Poznal pa je Klandrovo nprav ter zato dejal:

»Danes tako govoriš! Pusti ga v miru in pij!«

»Kaj danes? Ne, vedno tako, ti pravim! Pa v miru ga tudi ne pustim! Nikdar ne – ta dedec nima veljave – čakaj, povem ti –«

Izlil je vtem pol kozarca vina v se in postavil posodo trdo na mizo.

»Povem ti, česar še nisem nikomur! Pa molči, molči, Miklavž – to ti je – hudič, pravim!«

Drgnil je pri teh besedah svoje široko telo ob mizo in pomišljeval, da je Topolščaku ginila vsa potrpežljivost. Vse se je treslo v njem.

»Vedi,« nadaljeval je oni počasi, »Tomaž ima neka skrivna pisma, testament mora biti ali kaj takega; ›testament«, to sem sam čital, pa njegov ni, ker ne zna pisati. Ukral ga je, ukral – pa čemu – ti pravim, čemu – ko je zanj tuj testament toliko vreden kot tvoj nos?«

Miklavž je izustil nekaj nerazločnega, nerazumljivega. S tresočo roko je natočil onemu vnovič poln kozarec.

»He, he, si ga li tudi že preveč potegnil, da ga po mizi izlivaš?« grohotal se je mešetar.

»Zakaj bi ga ne? Le dajva ga!«

Klandrova moč je bila v malo trenutkih pri kraju kakor tedaj, ko je bil Tomaž njegovo učenost v pismu porabil za svoje name-ne. Pa krčmar ga nocoj ni hotel izpustiti iz svojih pesti. Zvedeti je moral vse, kar je bilo onemu znano o Tomaževem testamentu. Ukazal je hlapcu, da je spravil napol nezavestnega mešetarja spat

v pritlično prazno sobo, katero je potem v veliko začudenje hlapčevu zaklenil s svojo roko. Sicer je bila navada, da so pijance na cesto odganjali, nocoj pa ima eden najhujših celo prostor v hiši; ko bi ga bil del v hlev – to bi že ne bilo tako posebno, pa v – hišo! Hlapec je majal z glavo, vračajoč se preko dvorišča. Med hlevom pa je zadel ob Tomaža.

»Si li že vse opravil?« vprašal je ta.

»Rezanice bo še treba! Pa sedaj sem tisto pijano muho, Klandra, spremil spat. Odslej bo že vsak capin v hiši spal!«

»Kaj – Klandra?« zavzel se je Tomaž.

Hlapec je na kratko povedal, kar je znal.

Ta večer Tomaž ni hotel rezanice rezati, nego odšel je brez izgovora proti svojemu domu. –

Drugega dne si je Klander mel dolgo časa oči ter se čudom čudil, prebudivši se v prijazni, lepo pobeljeni sobi, v katero je skozi dokaj visoka okna sijalo žarno jutranje sonce. Kaj enakega se mu že dolgo ni bilo pripetilo – da bi se bil prebudil v sobi in na snažni postelji – in mislil je, da se mu sanja. A ko se vzkloni polagoma in skozi okno ugleda široko Topolščakovo dvorišče, jelo se je tudi v njegovi glavi nekoliko svitati. Samo to mu je ostalo temno, zakaj so ga deli sem v sobo in na posteljo. Zleknil se je še en pot zadovoljno po mehkem ležišču, zazeval globoko, a potem vendar skočil naglo raz posteljo ter šel odpirat duri. A te so bile zaklenjene.

Miklavž je bil moža dobro zavaroval ter nosil ključ v žepu.

Mešetar je nekoliko časa trkal, ali ker le ni bilo nikogar, zlezal je nazaj na postelj in čakal, kaj bo iz tega. »Če so te zaprli, odprli ti bodo gotovo!« dejal je in kmalu bi bil vnovič zadremal.

Vtem pa je nekdo jel odklepati vrata in v sobo je stopil prijazenega obraza Topolščak.

Ni se nam ohranilo poročilo, kaj in kako sta besedovala in ukrepala ta dva moža skoro poldrugo uro, kajti toliko časa se je po deklinem računu mudil Miklavž pri Klandru; le to je gotovo, da je dobil mešetar še dober zajtrk – meseno klobaso in polič vina, kar je najvišje cenil – in da sta se oba moža ločila jako prijazno.

»Kako posebno kupčijo morata imeti,« uganila sta hlapec in dekla, razpravljajoč v hlevu ta nenavadni, važni dogodek.

VII

Omahne se je oglasil istega dopoldne zopet pri Topolščaku ter nosil stari svoj obraz, pospravljaj po dvorišču, pomagal pri tujcih in delal, kakor je bila tam že večletna navada. Tudi Miklavž ni izpremenil vedenja svojega; bil je osoren in prijazen, zbadljiv in dobrovoljen, kakor sta baš nanašala povelje in opravek.

Popoldne pa se je enkrat naglo obrnil k Tomažu, ko je ta ravno pometal dvor, ter mu velel:

»Jutri pa moraš v Ljubljano, Tomaž! Nekaj vina posebnega boš pripeljal, črnega, tržaškega; naročeno je in svatom bo povšeči, če pridejo na odhodnjo. Kobilo vzemi – domov pa počasi vozi, da se ji kaj ne pripeti.«

Omahne je prikimal; zavzel se je iz prvega ob tem ukazu, kajti redki so bili slučajji, da ga je Topolščak kam pošiljal s konjem; a dejal si je, da imajo drugi tudi doma posla dovolj. Prekanjen pa je bil toliko, da je v tem povelju slutil tudi posebno skrivno namero gospodarjevo, zato se je namuznil na tihem, ko mu je bil Topolščak obrnil hrbet.

Drugega dne je Tomaž kmalu opravil svoj posel v Ljubljani in se je opoldne okrepčal v staroznani, sedaj Druškovičevi krčmi na Dunajski cesti, kjer še dandanes radi ostajajo kmetje in vozniki iz

dolgega Črnega grabna. Malo osupel je pogledal, ko zdajci prise-
de še drug gost k njemu, kateri na prijazni vzklík Tomažev: »I, kaj
pa ti delaš tukaj?« ni imel veselega odgovora.

Bil je šepavi Gotard, ki je bil šele ob Tomaževem pozdravu
zapazil, da je sedel poleg stričevega hlapca. Vstal bi bil zopet rad,
kajti vse, kar je prihajalo od strica ali mu je bilo vsaj v obližju, zde-
lo se mu je sovražno. Naposled je nekaj zamrmral, česar Tomaž ni
mogel umeti.

»Morda že balo voziš?« vprašal je le-ta, ne da bi se mnogo
zmenil za osorni obraz sosedov.

»Vragu rajši ko Topolščaku!« zarohnel je Gotard. »Če hočeš,
pa mu povej; če pa nečeš, pa drugim pravi, da bo zvedel!«

Omahneta je obšlo skrivno veselje. Molčal je nekoliko časa in
zbiral svoje misli, kako bi se najbolje sporazumel s fantom, s ka-
terim sta, to je sedaj vedel, v eni točki enih misli, namreč v tej,
da Topolščaku ne privoščita kaj dobrega – saj ženitev, katero je
Miklavž tako spešil, morala je biti dobra zanj. Tomažu pa ni treba
tudi posebnega dušeslovnega izkustva, da ne bi bil takoj znal, da
je tisto »dobro«, katerega Gotard stricu ne privošči, edinole Met-
ka. Hotel pa se je prepričati še od druge strani.

»So ji li obljubili mnogo dote? Končno jo boš plačeval ti – kdo
pa?«

»Vse naj vzame, vse posestvo – kaj meni mar za to!«

»Ej – Gotard! Ženska je ženska – opravi jo v svilo ali hodnik
ali pa v cunje! – Saj boš drugo dobil!«

Oni je klel potihoma in Tomaž je znal, da je uganil pravo.

»Kaj ti ne dadé Metke – doma?« vprašal je potem naravnost.

»Saj bi jo bili – pa sedaj je prišel ta –!« Gotard ni izustil robate
besede, ki mu je bila na ustnih.

Moža sta se v kratkem popolnoma umela, oba je vezalo sovraštvo do ene in iste osebe. Zdajci vpraša Omahne:

»Ali znaš brati?«

»Ne!«

»Ej – škoda!«

Dalje Tomaž opomnje svoje ni opravičeval in tudi Gotard ni več povprašal o nji.

Drug znanec iz Št. Ožbolta je bil prisedel k njima, imovit kmet, ki je jel na široko razkladati, da je bil pri izvrstnem doktorju zaradi velike pravde in kako je dobro opravil. Tomaž je pazno poslušal in vprašal, kje biva ta pravdni doktor. Zvedel je kmalu, in ko so bili drugi utopljeni zopet v čisto druge pogovore, prosil je Gotarda, naj ga počaka, da se popeljeta drug za drugim domov. On se bo vrnil takoj.

Napotil se je k doktorju, znanemu ljubljanskemu advokatu. Tam je izvlekel iz zašitka v telovniku zavitek s testamentom, katerega je nosil vedno s seboj, in prosil odvetnika, naj mu prebere pisanje.

To je bilo kratko.

Tujec – podpisanega imena si Omahne ni mogel zapomniti – imenoval je tržaško najdenko, rejenko Metko pri Brnotovih svojim dedičem. Rekel je, da je to njegova nezakonska hči. O materi njeni ni bilo govora; povedal je le, da so dotične listine in pisma, ki pričajo o nji, shranjene na njegovem domu v Sežani.

Odvetnik ni našel posebnega v vsem pisanju, in ko mu je Omahne rekel, da ga je znanec prosil pozvedeti, je li vse prav zapisano v tem testamentu, da bi ne bilo kake pravde, potrdil je odvetnik ter izročil list zopet Omahnetu.

»Dobro je, če se take reči prepíšejo,« omenil je še končno doktor Tomažu.

Temu se je zdelo to tudi prav. Bil je silno razburjen, ali čakal je vendar, da je odvetnik napraviti dal prepis testamenta in mu izročil oboje.

Kri mu je silila v glavo, ko je korakal zopet proti krčmi.

»Torej zato se ženiš, Miklavž! O, ti –!«

Samo te besede je izustil polglasno.

Malo potem sta odrinila z Gotardom drug za drugim po prašni veliki cesti proti domu.

Pri Peregrinu na Prevojah sta malo odpočila in dela konje v hlev. Gotard je vozil s parom in bil težko naložil. Tu jima govor ni tekkel več o prejšnjem predmetu; bilo je, kakor bi se ga vsak izmed njiju ogibal. Sotprav ko sta znova zapregla – trd mrak je že legal na brda nad cesto – stopil je Omahne k tovarišu in mu pomolil zavitek papirja:

»To spravi, Gotard – dobro spravi! Jaz imam tudi eno; pa varuj, da ne izgubiš; za Metko bo dobro, pa le varuj, da ti kdo ne vzame!«

»I, kaj pa je?« hitel je oni ves iznenaden.

»Le molči, govorila bova še; sedaj še ni prepozno in ta papir konča Topolščaka!«

Gotardu je šinilo nekaj v glavo iz onega starega pripovedovanja o Omahnetovem Tomažu in Topolščakovem očetu, kako sta morila ubežne Francoze – in nekako neprijetno mu je lezlo po hrbtu pri slovesnem Tomaževem govoru.

Pa verjel je starcu, ki je tudi Metki dobro hotel, in je varno spravil zavitek. Pognala sta in trda tema ju je že objela, ko sta zavila v Črni graben.

Ostajala nista nikjer več; stoprav pod klancem pred Topolščakovim domom se je oglasil Gotard, ki je vozil za Tomažem:

»Stoj, da poženem naprej!«

Omahne je umel, da oni ne mara počakati gori, ter se umaknil s tira. Gotard je pognal in naglo vozil mimo stričevega doma.

Miklavž je bil prvi, ki se je oglasil pred vežo, ko je Tomaž pripeljal vozič na dvorišče.

»Si li vse opravil?«

»Kaj bi ne? Saj ni bilo toliko!« godrnjal je oni izprezajoč kobilu. Zvalili so sodček vina z voza v klet in potem je vabil Topolščak Tomaža k večerji; tudi polič vina mu je velel prnesti, kar je bila redka navada. Lokavemu Omahnetu se je zdelo to posebno sumnjivo in pil je počasi; gospodar pa je hodil sem ter tja po sobi, tiščal roki za hlačni rob ter govoril o vsakdanjih rečeh.

»Brnotov je vozil z menoj,« zinil je Tomaž med drugim.

»Zakaj ni ustavil tu?«

»Ne vem; menda se mu je mudilo! Pa – saj bo že okoli polnoči!«

»Da, da, polnoč je; čakali smo te dolgo! Nocoj boš menda tu spal?«

Topolščak je stavil zadnje vprašanje kakor prigovarjajoč, akoprav je vedel, da Tomaž ne ostane; hodil je najrajši domov, dasi je bilo še tako pozno. Odrekel je tudi sedaj in po Miklavževem licu je šinila skrivna zadovoljnost, česar pa oni ni zapazil.

Malo potem je odšel. Topolščak pa je zaprl za njim; toda zaklenil ni, nego le pazno vlekel na uho, ali oni odhaja.

Ko ni bilo več čuti stopinje, odprl je zopet tiho vrata in šel po prstih do mize pod lipama. Tam je sedel na klop in čakal. Težko je sopesel, a vednar še vsak trenutek pridrževal sapo, da bi prej čul, se li kdo ne bliža. Temno je bilo, da ni razločil bele ceste pred seboj od brega; pri hlevu pa je zagodrnjal časih pes, akoprav je poznal gospodarja.

Tomaž je vtem dospel do svoje kočje. Iskal je pod tnalom čavlja, s katerim je odpiral primitivno zaporico v vratih, ali ni ga mogel najti.

»Kam sem ga porinil – vruga?« zamrmral je polglasno in iztikal po žepih za kresilom in gobo.

V tem trenutku pa je začutil silen udarec po glavi, zvrtele se mu je in nezavesten se je zgrudil pod kap. Velik, širokopleč mož se je pripognil k njemu in mu pretipal žepe. V telovniku je zadel ob zavitek in ga hitro izvlekel. Nekoliko drobiža je bilo tudi v stranskem žepu, toda tega se ni dotaknil; potem je nezavestnega Tomaža potegnil pod visok prag pred kočo in ga tako položil, češ mislili bodo ljudje, da se je sam zvrnil s praga navzdol – stisnil mu čavelj, s katerim so se odpirala vrata, v roko in odšel brzo proti Topolščakovini.

Matevž se je tam pod lipama že tresel od same nestrpnosti. Začul je sedaj korake in zažvižgal tanko med zobmi. Prišlec je odgovoril istotako.

»Si li ti – Klander?«

»Sem – sem!«

»Ali si dobil?«

»Mislim, da imam!«

»Tiho stopaj, tiho, za mano!«

Vtem ga je Miklavž odvel v hišo, trdno zaklenil vrata in se splazil z mešetarjem v najvarnejši prostor – v klet. Tam ju ni mogel čuti nihče, niti ne videti, ker klet ni imela oken. Krčmar je vžgal svetilko in hitel: »Daj sem, daj, pokaži, kaj si dobil!«

Mešetar je pomolil zavitek onemu; na zunanjem papirju so bile sveže krvave proge.

Miklavž se iz prvega ni hotel pisma ni dotakniti. Prestrašeno je viknil:

»Ali si ga? Ali si ga moral?«

»Kaj pa? Ves dan sem brskal po bajti, vsak kot sem pretaknil, vse deske odkril, vse skrinje in omare preiskal, vse cunje premetal,

pod streho za slamo segal – pa nič, nikjer nič! Dejal sem, da dedec to pri sebi nosi, in nisem se zmotil. Eno sem mu dal čez klobuk, pa je bilo! Jutri, mislim, da bo dober – vedel itak ne bo, kdo ga je tako trdo potipal. Tebe bo imel posebno v čislih, Miklavž, he, he, name pa niti misliti ne more. Pa – daj mi malo pijače; ves dan sem se postil; kaj misliš li, da ima kak požirek ali kako drobtino v koči, ta duša beraška?«

Topolščak je strmel predse.

»Si ga li ubil?« vprašal je zamolklo.

»Menda ne! Jaz mislim, da ima trdo bučo.«

»Tega ti nisem velel – ubijati!«

»I, kaj se boš izgovarjal! Če naju zalotijo, bodo naju skupno, brate moj! Sedaj pa daj vina in potem bova brala, kaj je tam notri! Kaj stojiš tu kakor kamen?«

Miklavžu je temna in zlobna misel rojila po glavi. Eno hudo delstvo je bilo za njim – kaj, ko bi se ga iznebil z drugim? Pogled, s katerim je nanagloma premeril široko postavo Klandrovo, bil je tako čuden, da je mešetar osupnil.

A dejal je takoj porogljivo:

»Kaj me meriš, prijatelj?« Večji sem in krepkejši od tebe, in če to ni dovolj – je pa to!«

Rekši, je izvlekel velik nož iz stranskega žepa in ga zasukal pred Topolščakom, da je gladko jeklo zalesketalo v odsvitu svetilkinem. Oni je srdito stisnil ustni in molče natočil vina v majoliko, katero je Klander skoro na dušek izpraznil.

»Boš li še?« vpraša krčmar.

»He, he, da bi bil pijan – kajne? Ej, Topolščak, Klandra ne boš prevaril! Ko bi se jaz napil, bilo bi pač zadnjikrat; in potem bi me ti zakopal tja v zadnji kot pod tisto veliko kad – tam, kamor je stari tvoj Francoze zakopaval. Saj menda še leže tamkaj. He, he,

Klander ni za takšno družbo! Pa sedaj pogledi, če sem li pravo prinesel – škoda bi bilo –«

Vtem je bil Topolščak, ki je jezno gledal prekanjenega potepuha, toda niti črhnil besedice, razganil krvavi zavitek in vzel iz njega pismo. Bral je le naslov: »testament« in ga potem vtaknil v žep. Zavitek pa je držal nad svetilko, da je zgorel.

»Pokaži, pokaži!« silil je Klander zlobno.

»Kaj ti mar?«

»Toliko ne ko tebi, he, he! Toda, brate, sedaj pa daj, da bom imel malo drobiža za prihodnji teden – ker pogosto ne bom hodil k tebi – to se pravi, po vsak krajcar – rad me tudi ne boš videl, in zato, da bo dalj mir – daj, daj!«

Miklavž je molče izvlekel nekoliko tolarjev iz žepa in jih vrgel na sod pred mešetarja.

»No, bo že, bo že!« kimal je ta zadovoljno »Sedaj pa pojdiva lepo venkaj, ti naprej, kakor se spodobi, he, he – in jaz za teboj!«

Storila sta tako in Topolščak je izpustil mešetarja brez slovesa skozi vrata. Le tiho, ali srdito kletev je vrgel za njim. – –

Miklavž ni mogel zaspati; premetaval se je po postelji sem ter tja in nestrpno čakal jutra. Vendar ko se je danilo in ko so že prvi žarki jutranjega sonca posegli v dolino, ni hotel vstati: čakal je nečesa drugega, o čemer je vedel, da ne bo dolgo izostalo, novost o ubitem ali ranjenem Tomažu. Je li ubit ali samo ranjen? Poslednje si je nehote želel, a vendar – ko bi Tomaž znal za to, kar stoji v tem testamentu? Pa – saj ne zna brati in drugega tudi ni povprašal; če je ranjen, okreva in pri Miklavžu bo imel zopet dela in jela dovolj. S tem si je samopridnež tolažil vest, ali zaman; miru ni našel, ni spanja. Naposled pa mu tudi ni trebalo dolgo čakati. Kmalu potem, ko so bila zahreščala hlevna vrata in zacvilil škripec ob vodnjaku, oznanjajoč, da je hlapec že pri svojih opravkih, čul se

je tudi nenavaden hrum po cesti navzgor, kakor bi teklo nekoliko ljudi z vriščem proti hiši.

Topolščak je bil brzo s postelje in opravljen. Na dvorišču so ga že klicali.

»Miklavž, Omahnetov Tomaž se je ubil,« kričal je eden izmed cestnih delavcev, ki so bili prihiteli naproti krčmarju, stopivšemu iz hiše.

»Ubil se je?« vzdiknil je le-ta osupel – ali takoj bi se bil najrajši v jezik ugriznil

»I – drugi ga vendar niso! S praga je pal vznak, ko je odpiral vrata, menda je bil pijan ali kaj?«

Topolščak, hlapec, dekla, celo teta Urša in došli dninarji, vse je hitelo navzdol proti Omahnetovi koči. Tam je bilo zbranih že več ljudi, ki so vsi bolj radovedno nego pomilujé gledali na tleh ležečega starca. Tam, kjer je slonela glava, slučajno ob robotem stranskem kamnu, bila je majhna luža krvi, napol strjene, in vsi so bili složni v tem, da se je Tomaž udaril ob ta kamen. Sopel je še, a ni se zavedal.

»Padel je – zdrsnilo mu je na pragu,« pritrjeval je Topolščak javnemu mnenju. »Po gospoda pojdi kdo in v hišo ga spravimo. Vode bo treba, vode!«

Vse je ubogalo njegovim ukazom in kmalu je ležal Omahne na svoji postelji. Urša pa mu je izpirala rano na glavi.

Miklavž je stal pred kočo.

»Čudno, tu je tudi nekoliko krvi!« oglasil se eden delavcev, ki so še vedno ugibali o nesreči. Kazal je na rušnjo poleg tnala.

»Ta je menda škropnila sem!« deje Miklavž malomarno.

Drugim gledalcem se je vzrok Tomaževe rane zdel tako jasen, da se niti brigali niso za to opomnjo, in Miklavž je mimogrede

dregnil s čevljem v krvavo travo; rosa in prah s steze sta zagrnila rdečo liso.

Kmalu potem je dospel domači gospod župnik. Topolščak ga pa ni čakal, nego se je vrnil prej domov. Okoli poldne je prišla tudi Urša in pripovedovala, da se Tomaž zaveda, a da govoriti ne more; jezik mu je bil omamljen. Pravila je dalje, da je hotel gospod župnik dogodek takoj naznaniti sodišču, a ker so vsi veleli, da je tu le nesreča, opustil je tudi to. Po vranskega padarja pa so vendar poslali.

VIII

Pri Brnotovih je bilo zadnje dni pred napovedano poroko mnogo posla. Tudi Metka je morala od zore do mraka pomagati pri zdelovanju in pripravljanju raznih stvari, katerih je bilo treba za balo. Oče in mati sta ukazovala, drugi so pa ubogali in nihče se ni pobrinil za blede lice in objokane oči mlade neveste, nego vse je bilo nekako veselo; edini Gotard je šepal okoli, jezen in nedostopen, ter nejevoljno opravljal, kar je moral. Mati ga je povprašala en pot, je li bolan, ali on niti odgovoril ni. Stari Brnot pa se za take muhe ni brigal.

Tisti list, katerega je Tomaž izročil Gotardu, nosil je ta vedno s seboj; toda brati ni znal in drugim kazati ga tudi ni hotel. Ugibal je le venomer, kaj bi. O Tomaževi nezgodi so kmalu zvedeli, pa še Gotard ni slutil za njo kaj drugega, nego da je Omahne v pijanosti pal vznak s praga in se pobil tako hudo. Ta pa je ležal še vedno v svoji koči – zavedal se je sicer, toda jezik mu je popolnoma odrekel; Klandrov udarec je bil prehudo pretresel možgane.

Poroka se je imela vršiti v ponedeljek. Poslednjo noč, katero je prebila Metka na domu rediteljev svojih, potrkal je zopet Gotard na njeno okno.

Pomolela mu je obe roki skozi omrežje.

»Kaj boš – Gotard?« hitela je. – »Drugače ne more biti – oh, pa mi je vendar tako hudo!«

»Metka!«

»Kaj?«

»Odpri mi duri!«

Izpustila je obe roki njegovi in stopila od okna:

»Ne, ne, Gotard!«

»Metka, poslednja noč je nocoj – in ti si moja ali nisi moja še danes? Jutri ne več!«

»Da, jutri ne več! Pa še danes – ne, Gotard, pojdi, pojdi –« Pes je zalajal glasno na dvorišču.

»Stopi sem k oknu, Metka!« šepetal je fant.

»Če pojdeš stran potem!«

»Pojdem!«

Stopila je bliže k omrežju.

»Jaz imam tu nekov list, neko pismo, katero mi je dal Omahnetov Tomaž in ki se tiče tebe, kakor mi je rekel.«

»Mene?« zavzame se deklica.

»Kaj hočem z njim? Midva ne znava brati. Jutri pojdem na Vransko vprašat k sodišču – najbliže je; tukaj ni nikomur zaupati.

»Jutri?«

»Vrnem se o pravem času! Da bi Tomaž mogel govoriti – on zna, kaj je tu notri, a sedaj ta nesreča!«

»In kaj je rekel Tomaž?«

»Da bo list končal Topolščaka.«

»Oh, pojdi, pojdi takoj na Vransko!«

Zazdelo se je obema, da jima sije že zvezda vesele nadeje.

Ločila sta se kmalu in danes brez solza, brez joka.

Ko so v jutru naprezali pri Brnotu vozove in sedali svatje nanje – kajti glavni shod je bil pri Topolščaku in poroka je bila

napovedana v Št. Ožboltu, ker v Št. Gotardu duhovnika niso imeli – ni bilo nikjer Brnotovega Gotarda. Stari se je hudoval dolgo, a naposled je ukazal pognati.

Topolščakovi svatje so že čakali. Mnogo jih je bilo in popotnica, katero si pili in zauživali pred odhodom v cerkev, bila je tudi obila. Vino je že teklo po mizah. Šentgotardčane je pozdravil glasen vik in krik, morali so raz voze in sestiti k drugim v veži in pred hišo pod lipi. Zgoraj v hiši pa je bil prostor za svatovanje po poroki.

Topolščak je bil jako skrben in je pazil, da ničesar ni manjkalo. Hodil je od enega do drugega, kakor bi ne bil on sam glavna oseba, ženin namreč, nego le vljuden krčmar, ki gosti tuje svate za dober račun. A pogledoval je večkrat nekako nemirno na debelo uro, ki jo je nosil ob težki srebrni verižici, ter potem nazival druge, da bo treba odriniti. Mudilo se je možu in navdajala ga je neka skrivna skrb, da bi v zadnjem trenutku utegnilo še vse izpodleteti. Tudi to mu je bilo silo neprijetno, ko Brnotovega Gotarda ni ugledal med prišleci. Pravi sin njegov Andrej, mlad, šibek dijak, bil je tudi tu in pohajal je med svati; nihče ni mogel reči, je li vesel očetove ženitve ali ne.

Ko je Miklavž vnovič stopil iz veže na dvor, hoteč opozoriti starešino, da čas poteka, potipal ga je nekdo po rami; ozrši se, ugleda ženin poleg sebe v neprijetni lokavi smehljaj raztegnjeno lice – Klandrovo.

»Kaj hočeš tu, danes?« vprašal je nejevoljno.

»Vem, da me nisi vesel in da me nisi vabil! Ali v gosti sem vendarle prišel! Tvoj denar ima prekleto malo teka, lačen in žejen sem, in danes bo tu prilika zamujeno popraviti! Nič se me ne sramuj, Topolščak, saj ne bom sedel med svate, če me ne boš klical;

tu doli v veži bom ostal! Če me pa gor pokličeš – he, he, bom pa tudi ubogal – he, he!»

Ženin ni odgovoril ničesar, a pogled, s katerim je premeril razcapanega mešetarja, govoril je tem jasneje, pa le Klandru na veselje.

»Lej ga no, kaj me boš snedel, kaj li?« rogal se je skoro na glas.

»V vežo sedi!« velel je krčmar, ki je komaj dušil jezo in skrb.

Oni se je zlobno namuznil, a vendar molče ubogal.

Vtem je vso pozornost zunaj sedečih svatov vzbudil voz, ki je prihajal od dolenje strani in zavil na Topolščakovo dvorišče. Vsem možem znani gospodje so stopali z njega, debeli okrajni sodnik z zdravnikom in pisarjem.

Miklavž jim je hitel naproti, a čim bliže jim je prihajal, tem bolj mu je zastajal korak.

»Kaj ko bi bili prišli zaradi Tomaža?« Ta nemirna misel mu je prišla.

»Oh, vi se ženite, gospod Topolščak,« klical je sodnik, »to je lepo, to je lepo! Nerodno smo prišli, pa saj ne boste zamerili starim znancem; pot smo imeli, nujen pot, in ni drugače, da se tu okrepcamo!«

Krčmar je pritrjeval, kako ga veseli ta pohod.

»I, kaj ste pa vendar imeli – gospodje?« vprašal je naposled, kajti ni si mogel kaj, da ne bi tega zinil.

»Oh, neumnost, neumnost, nesreča! Tisti vaš Tomaž. Zvedeli smo, da so ga našli ubitega – kaj li, in morali smo sem. Toda sedaj smo videli, da je le nesreča – nesreča! Pa uradne reči – gospod Topolščak, te so prve, in zato smo morali semkaj. Sedaj bomo pa pisali – da ni nič! In potem odrinemo, danes vas je preveč in mi vas ne smemo motiti.«

»Oh, zakaj? Ne, ne, danes morate pri nas ostati, gospod sodnik!« silil je starešina, ki je bil pristopil, in tudi stari Brnot se je oglašal. Miklavžu pa so le zvene le sodnikove besede: »da ni nič, prav nič – le nesreča!« po ušesih.

»Bomo videli, bomo videli! Najprej pa uradno, to je prav! Gospod doktor, vi boste narekovali zapisnik!«

Zdravnik je odšel s pisarjem v hišo, sodnik pa je ostal med svati. Krčmar je onima odprl prazno sobo v gorenjem delu hiše, potem pa je postal nekoliko trenutkov na mostovžu, tiščal roki v žepu in zažvižgal nekolikokrat potihoma predse.

»S Tomažem gre dobro! Tudi če okreva, verjel mu ne bo nihče! Pijan je bil in padel je po stopnicah! Vendar ta – testament! Kaj, ko bi ne stalo to v njem, kar mi je povedal oni tujec?«

Miklavž res še ni bil prečital onega uplenjenega pisma. Zaklenil ga je bil v omaro, ali dotaknil se ga ni; do danes je bil uverjen, da je tujec tedaj resnico govoril, in nekov čuden, skriven stud mu je branil vzeti ga zopet v roke in čitati. A sedaj je vendar hitel ponj in ga razgrinil. Tu je v istini stalo, da deduje Metka vse tujčevu imetje.

»Torej, vendar, vendar!« šepetal je Miklavž zadovoljno. Ali druga skrb se ga je lotila v tem trenutku.

»Kaj, ko bi pa to ne bilo veljavno?«

Mrzel pot mu je lezel po čelu. Toda vtem je že udaril s pestjo ob omaro ter dejal polglasno: »Sodnika povprašam; danes je prilika!«

Malo hipov pozneje je bil že sam s sodnikom v svoji sobi in ta je čital tujčev testament. Storil je rad to uslugo Miklavžu, saj mu jih je ta dvojno vračal.

»Brnotova Metka bo podedovala vse imetje tega moža – tako stoji tu zapisano,« dejal je sodnik, prečitavši prve vrstice. »Hej, prijatelj, je li bil to oni tujec, ki je pri vas umrl?«

»Seveda, sedaj šele sem našel ta papir. Iz tiste suknje je moral pasti – saj mi je pravil tujec, da ima testament v eni suknji!« hitel je Miklavž.

»Čudno, čudno!« godrnjal je sodnik. »Pa – stojte – aha!« vzkligne preobrnivši prvi list pole, na katero je bila pisana oporoka. »To ni pravi testament – haha – kdo pa vas ima za norca – to je le izpisek, izpisek – prepis, ki ni črvicega oreha vreden! Kje pa je pravo pismo?«

»Ka-aj? Prepis? Izpisek?« jecal je Miklavž bled kakor stena, na katero se je nehote naslonil. »To je pravo pismo, to mi je dal – ne, ne, to je bilo v suknji!«

»Dobro, če je bilo, ali pismo ni dobro. To ni nič, prijatelj, niti počenega groša ni vredno!« Tako je trdil neusmiljeni sodnik. »Se li na to ženite?« pristavil je hudomušno.

»I, kaj menite, da bom na stare dni samo golo babo jemal?« vzkliknil je Miklavž v svojem obupu in svoji razjarjenosti. In to je tudi smel, kajti to sta bila dva cinična moža, vsak v svoji meri in vrsti.

»Oj, stojte, gospod Topolščak, stojte, stojte – sedaj sem se domislil. Pravi testament, pravo pismo mora biti tam – doma na tujčevem domu. V Sežani! Vedite – ej, vraga, da je človek tako pozabljiv! Vedite, prišlo je pisanje, ki povprašuje po neki Metki – morda je to vaša nevesta in morda so tam našli pravi testament?«

»In kaj pravi to pisanje?« vzkliknil je Miklavž, ko se mu je kazal svit nove nade.

»Oj, seveda, seveda – Brnotova Metka mora biti! Tam pravijo, da je rejenka v Št. Gotardu – pa vrag vedi, jaz je ne poznam in ne poznam neveste vaše.«

»Gospod sodnik, saj ste ji dali dovoljenje, da se mož!« opomnil ga je Miklavž.

»Ej, vraga, dal ali ne dal, jaz ne morem vsakega otroka poznati!« kričal je sodnik. Bil je malo jezen.

»Pa stojte!« nadaljeval je mirneje, kajti stvar ga je jela sedaj zanimati. »Bo že, bo že! Brnotovka in mati njena – oče je bil ta tujec, ki je pri vas umrl, to je gotovo – a mati njena, to je pa bila, če se prav domišljam imena, zapisanega v tistih aktih – a, že vem, Jerica, Jerica – Omahnetova!«

»Jerica! Omahnetova Jerica!« zavpil je Miklavž, iztegnil roki od sebe in udaril z njima ob prsi.

»Da, da, tako je, jaz se ne motim! Toda kaj vam je, čemu kričite? Vam je li v sorodu – kaj li?«

A Topolščak je bil trde nature.

»Osupnilo me je to, gospod sodnik!« dejal je takoj z mirnim glasom. »Ta čudni slučaj! Omahnetova Jerica je bila hči Tomaževa in Metka je vnukinja njegova – tega Tomaža, pri katerem ste danes bili!« –

»Oh, mogoče, ali vi morate boljše vedeti! To bomo zapisali! A verujte, testament, pravi testament je tam; tisti tujec je bil previden mož in je nosil prepis s seboj – in čudno, kar navaden prepis!«

Nenavaden hrup in krik pred hišo je branil Miklavžu povprašati, kako bi si vendar varoval dediščino neveste svoje s tem prepisom. Imel je vprašanje že na jeziku.

Hitel je k oknu in videl, da valjata dva svata pijanega Klandra po tleh.

»Se je li vsak hudič zarotil danes!« zaklel je na glas in hitel dol, za njim pa sodnik.

»Kaj pa imate?« kričal je zdolaj. Večina svatov je že sedela na vozovih.

»Ta cigan zabavlja in hodi med nami, kakor bi bil tvoj brat!« vzkliknil je eden Topolščaku v uho.

»V hlev ga vleci! Tam naj prespi pijanost svojo, ta capa!« velel je ženin hlapcu.

»Oho! Tako pa ne boš govoril, Miklavž!« zakriči Klander ter hoče še nekaj pristaviti; ali krepki in brezobzirni hlapec ga prime za vrat in potegne v hlev.

Toda Topolščakova usoda se je morala danes izpolniti.

Komaj je zaloputnil eden napol pijanih svatov hlevne duri za mešetarjem in so možje na prvih vozovih jeli klicati ženinu, naj vendar prisede, in je ta vzel v veži svoj olepotičeni klobuk iz rok sestre Urše – ter vtem še gospoda sodnika šepetaje poprosil, naj molči o tem, kar sta prej govorila – kar se čuje od druge gorenje strani ceste glasni klic prihajajočega človeka:

»Stojte, stojte – oče, stojte!«

»To je Gotard!« dejal je stari Brnot, ki je bil že malo nejevoljen zaradi dolgega obotavljanja.

»To je Gotard, Gotard!« vzkliknila je nevesta in bila je v trenutku že z voza na cesti ter hitela onemu naproti.

»Kaj je, kaj pa je?« povpraševali so ljudje križem.

Gotard je bil že tu, upehan, razburjen, prašen in poten, in ko je šepal do očetovega voza, vihtel je zganjen papir v desnici.

»Stojte, oče,« sopihal je hripavo, »ne dajte Metke stricu – ne dajte je!«

»Si li zblaznel – fant?« zavpil je Brnot.

»Oj, Gotard, kako si?« vzkliknila je mati.

Gosta gruča se je zagostila okoli njih. Topolščak je stal poleg bled kakor nikdar in oči so se mu žarile, sodnik pa je rinil skozi druge svate.

»Tu je pismo, oče, tu je pismo!« kričal je zopet Gotard razburjeno. »To kaže, zakaj snubi stric Metko – zaradi denarja, samo zaradi denarja – in ta denar lahko pri nas ostane, pri vas, oče, če

ga hočete, jaz ga nečem, jaz hočem samo Metko – denar naj ima, kdor ga hoče!«

Svatom je pijanost minila in stari Brnot je osupel gledal sina in majal glavo. Topolščak je stal kakor okamenel, niti besedice ni spravil iz suhega grla.

»Kaži, kaj imaš tam!« velel je prvi in jako osorno sodnik. Nekov notranji čut mu je dejal, da se tu vrši kaj posebnega.

»I, tu, tu je pravi testament, gospod Topolščak,« vzkliknil je nehote na glas, ko je bil vrgel pogled v pisanje, izročeno mu po Gotardu. »Kje si dobil to, Gotard?«

»Omahnetov Tomaž mi je dal to pismo in rekel je, da ima še drugo, prav tako! A potem se je pobil!«

»In isto drugo imate vi, Topolščak!« Pri tem ga sodnik ni več nazival s pridevkom »gospod«. »Kako ste to prejeli?«

Miklavžu se je vrtelo v glavi; krčevito se je prijel bližnjega svata, ali govoriti ni mogel.

»Vrag ti pasji! Ti boš mene zapiral v hlev, čakaj, jaz ti posvetim!« tako se oglasi v ozadju hripavi krik pijanega Klandra, ki je, otresujé se hlapca, gugal se skozi hlevna vrata. »Gospod sodnik, gospod sodnik, ta je velel Tomaža pobiti, ta ošabni Miklavž! Kaj meni zato, če me obesijo, saj bodo tudi tebe, duša pasja!«

Vtis teh besed je bil nepopisen! Svatje so poskakali raz vozove in obstopili Topolščaka in mešetarja, katerega je pijanost kar očitno minevala. Sodnik pa je bil takoj samo – sodnik in uradnik. Ukazal je oba, Topolščaka in Klandra, zvezati in pol ure pozneje sta se vozila ženin in njegov nevabljeni svat v spremstvu biričev, ki so prej pri preiskovanju Omahnetovega Tomaža sodniku prisostvovali, mimo šentožboltske cerkve proti Brdu v zapor – namesto v svatovanje.

Za njima se je peljal sodnik z zdravnikom in pisarjem. »Škoda, škoda za tega moža!« zinil je enkrat. »Kake dobre rake je imel! Pa – uradno, to je prvo!«

Ali svatovanje so pri Brnotovih vendarle imeli.

Leto pozneje sta se poročila Gotard in Metka – sedaj bogata nevesta.

Omahnetov Tomaž je počasi okreval, a potem še mnogo let pestoval in varoval na Brnotovini vnuke in vnukinje svoje hčere.

Topolščak in Klander sta prebila svoji kazni, drugi svoje prostosti ni dolgo prenašal; prvega pa sem še jaz poznal in ga videl enkrat, ko se je peljal na zadnjem koncu samskega voza sedé po cesti mimo mene – star, umazan in raztrgan. In prav taka baba je šla mimo in godrnjaje dejala:

»Časih se je v kočiji vozil – sedaj pa na sori sedi!«

Sin njegov se je poduhovnil izven naše dežele, a umrl mladolet. Dom njegov pa je danes takov, kakor sem ga opisal v početku te povesti. Dve lipi stojita na dvoru ob cesti, za njima pa skoro razvalini podobno poslopje z razdrapanim ostrešjem in razbitimi okni; na dvoru rase gosta, temno zelena trava, mimo pa teče gladka, bela cesta, in kdor prihaja tod, nihče ne zna, kako živo je bilo nekdanj tukaj in da je tudi človeška strast zapustila v tem razpadu svoj sled.